

ŽIVLJENJE IN SVET

STEV. 3.

V LJUBLJANI, 16. JULIJA 1933.

KNJIGA 14.

»LJUBLJANSKA CHICAGO«

Foto: IVAN NOČ (Aeroklub)

SODOBNI NAUK O ŽIVLJENJU

DR. VLADIMIR BARTOL

NADALJEVANJE

II. HANS DRIESCH

1. Opazovanje in eksperiment Sinteza in analiza

Dejali smo, da je Darwinovemu nauku v veliki meri pripomogel do uspešnega prodora bogat dokazilni material. Pogledjmo sedaj, kakšne vrste je bil ta material. Darwin se je posluževal svojih opazovanj na potovanju okrog sveta, dalje izkušenj gojiteljev domačih živalskih in rastlinskih pasem v svoji domovini, neposrednega opazovanja v prirodi, sam je gojil različne vrste živali in rastlin in v dopisovanju je bil s številnimi raziskovalci širom sveta. Njegova glavna pripomočka sta bila torej lastno in tuje opazovanje in lastna in tuja izkušnja. Njegova naloga je bila, smotreno urediti pridobljena spoznanja in izluščiti iz njih neke splošne zakonitosti. Njegova znanstvena pot je bila torej induktivno sintetična.

Kakšen je položaj pri pridobivanju izkušnje preko opazovanja? Opazovalec niti ne določuje sam poteka procesov, nitine izloči samovoljno tistega, kar opazuje, iz njegove okolice. Opazovanje je torej odvisno od slučajnih vnanjih prilik in od opazovalca nepovzročene konstelacije.

Bistveno drugačen je položaj pri eksperimentu. Pri tem izloči eksperimentator objekt iz njegove okolice ali jo sam umetno in kontroli dostopno določi. Procesesam usmerja in njega vodi pri eksperimentu določen namen (vseeno je, kakšen je potem končni rezultat).

Bistveno drugačen je tudi način znanstvenega sklepanja pri opazovanju in eksperimentu. Opazovanje, ki ni podvrženo korektivni kontroli opazovalca, je manj zanesljivo; potreben je zato veliko obsežnejši material, da se nekaj dokaže. Znanstveni zaključek je nekakšna sinteza vsega opazovanega, kot smo videli pri Darwinu, znanstvena pot je: indukcija.

En sam, dobro prekontroliran eksperiment (njegovo svojstvo je, da se

ga lahko poljubno velikokrat ponovi!) že dovoljuje najdalekosežnejše zaključke. Zato dopušča deduktivno pot in zahteva čim natančnejšo analizo svojih prvin. Rezultati, dobljeni iz njega, so zanesljivejši od onih iz slučajnostnega opazovanja.

2. Predhodni eksperimenti

V enem svojih prejšnjih poglavij sem omenil Weissmannovo domnevo, da so v oplojeni jajčni stanici, ozir. bolje: v klični plazmi, zapopadena in predestinirana vsa svojstva, vse lastnosti, vsi organi bodočega individua. To hipotezo je bilo treba eksperimentalno dokazati. W. Roux je v svoji reviji »Archiv für Entwicklungsmechanik« priobčil rezultate svojih raziskovanj na oplojenem jajčecu žabe. [Izraz »Entwicklungsmechanik« pove, kako se je takrat gledalo na razvojne procese. Priznati je treba, da je prav ta strogo mehanični pogled na razvoj organizmov doprinesel veliko k napredku znanosti.] S finim orodjem je odrezal košček protoplazme in glej: živalici je v nadaljnjem razvoju manjkal temu koščku odgovarjajoči organ. Weissmannova domneva je bila s tem potrjena.

3. Usodni Drieschevi poizkusi

V svojem monumentalnem delu »Philosophie des Organischen« pripoveduje Hans Driesch, kako je okrog l. 1890, opozorjen na Rouxjeve eksperimente, začel tudi sam delati podobne poizkuse, prepričan, da bo z njimi že bolj utrdil Weissmannovo domnevo. V ta namen si je izbral jajčka in ličinke morskega ježka, neznatne živalice iz rodu Echinodermov, ki so jih bili spoznali za zelo prikladne pri takih poizkusih. Vzel je osmero ali šestnajsterostanični štadij ličinke in ga trl med steklenima ploščicama. Tako je izpremenil lego posameznih stanic in te popolnoma med seboj premešal. Pričakovani rezultat bi bil moral biti (po Weissmannovi teoriji): odrasla ličinka s popolnoma izpremenjeno lego posameznih organov. Resnični rezultat pa je bil: popolnoma harmonično razvit individuum.

Presenečen je Driesch nadaljeval poizkuse. Vzel je jajčece v prvem štadiju delitve (dve stanici) in eno izmed obeh stanic z iglo uničil. Iz Weissmannove in

Rouxjeve teorije pričakovani rezultat bi moral biti: polovična ličinka. V resnici: dobil je cel, popolnoma harmonično razvit organizem, samo za polovico manjši! — Potem je vzel jajčece v drugem štadiju delitve (štiri stanice) in uničil eno izmed štirih stanic. Po teoriji bi se moralo zgoditi, da bi dobil tri četrtine ličinke. V resnici pa je zopet imel pred seboj pravilno razvit individuum le nekoliko manjši od normalnega. — Zopet je izločil iz štirih stanic trojico; ostala je torej samo četrtina prvotnega jajčeca. Rezultat: zopet cel organizem, le za tri četrtine manjši!

Nato je razpolovil blastulo (prvi razvojni štadij ličinke s kakimi 1000 stanicami). Obe polovici sta nadaljevali razvoj, sprva kot polovična organizma, pozneje sta se začeli manjšati in preoblikovati in končno sta plavali v kozarcu dve popolnoma pravilno razviti ličinki, le za polovico manjši, kakor bi bili morali biti.

Posledica teh poizkusov je bila: ni moglo biti dvoma, pri teh procesih so bili na delu činitelji, ki so postavljali vse

dotakratne hipoteze in teorije na glavo. Le kako je mogel priti W. Roux do tako nasprotno pričakovanih rezultatov pri eksperimentih na žabjem jajcu? Tudi ta primer se je kmalu pojasnil. Driesch je ponovil Rouxjeve eksperimente in prišel do istih rezultatov kot pri morskem ježku. Roux je bil namreč dobil okrnjeni individuum zato, ker je pustil ležati jajčece na operirani strani in torej proces ni mogel iz tehničnih razlogov pravilno potekati.

4. Regulacija in restitucija

Kakor so bili Drieschevi rezultati revolucionarni na polju eksperimentalne biologije in biologije sploh, so vendarle bili že prej znani nekateri pojavi, ki v marsičem spominjajo na dobljena izkustva. Mislim namreč na pojave regulacije in restitucije. Znano je, da zraste nekaterim dvoživkam (žabam itd.), če so prišle ob ud (nogo, rep) isti organ zopet čez nekaj časa. Nekaterim črvom se obnovi celo odtrgana glava. Sorodne pojave opa-

GALEBI

žamo tudi v rastlinstvu. Ta dejstva so povzročala že Weissmannu preglavice: razlagal si jih je tako, da je predpostavljaj (zopet čisto teoretično) v klični plazmi še neko rezervno plazmo, ki more nadomestiti amputirani organ. Toda s tem pojmom ni prišel daleč, zakaj nekateri deli telesa se dajo poljubno velikokrat obnoviti in bi bila torej po-

trebna poljubna količina te rezervne plazme, kar pa je materialno nemogoče.

Driesch je pokazal, da so od njega izsledena dejstva ekvivalentna tem pojavom in z rešitvijo onih bodo e o i p s o rešena tudi ta.

DALJE

ZNANOST OSVAJA VISOKE GORE

Narajščajoča važnost letalstva sili človeka, da se čim podrobneje seznanj s posebnostmi zračnega prostora, da sam izvije razne tajnosti in da se na ta način očuva letalskih nesreč, med katerimi so mnoge po svojih vzrokih popolnoma nepojasnjene. V ameriški državi New Hampshire so se združili trije znanstveni zavodi, da na najvišji gori države Mountu Washingtonu (1917 m) ustanove opazo-

zelo strogo podnebje. Reke zamrznejo že v novembru in so pod ledom do srede aprila.

V severnem delu države, ki leži med Vermontom in Mainejem ter se dotika Kanade, leže Bele gore, katerih najvišji vršac je Mount Washington. Je sicer skoraj za 1000 metrov nižji nego naš očak Triglav, vendar so prilike na njem v vsakem oziru daleko neugodnejše nego na marsikaki višji gori. Na samem vrhuncu Mounta Washingtona se je naselila skupina vremenoslovcev, ki ostane tudi preko stroge zime v negostoljubnih višavah. Odvažni raziskovalci bodo vse leto do 15. julija 1934 opazovali vreme, severni sij, tokove vetrov, padavine in magnetične žarke.

Poletje bodo porabili za ureditev svojega zasilnega opazovališča, da se pripravijo za hladnejše čase. Na vrhu za vlada že sredi oktobra pravo arktično podnebje z 47 stopinjami mraza, ki po-

Observatorij na MOUNT WASHINGTONU

vališče. V prvi vrsti si je močno prizadeval za to ustanovo Joseph B. Dodge, predsednik tamošnjega planinskega društva, učinkovito pa so podprli njegovo delo dr. Charles F. Brooks, ravnatelj opazovališča harvardske univerze na Blue Hillu, prof. I. W. Goldthwait s Collegea v Dartmouthu, dr. Norman E. Gilbert, predsednik newhampshirske akademije znanosti in mnogo drugih učenjakov.

Država New Hampshire je ena izmed onih 11 držav Nove Anglije, ki so postale ogrodje in osnova današnjih Zedinjenih držav. Nova naselitev z angleškim življenjem pada v l. 1623, od l. 1741 pa je New Hampshire samostojna država. Meri okoli 24.000 štirijaških km in ima kakih 500.000 prebivalcev. Zaradi visoke severne lege in hribovitosti ima

Proučevanje sončnih žarkov

staja neznošen zaradi večnih silovitih vetrov. Slednji dosežejo srednjo hitrost 132 milj na uro. Puščobo odljudnega

življenja bo požrtvovalnim učenjakom zmanjševala popolna radio postaja. Z njo bodo v stalni zvezi s svetom, tako da ne bodo samo dnevno oddajali ugotovitve svojih merenj, marveč bodo tudi redno obveščeni o dogodkih po širnem svetu. Obenem ž njimi bo vsa merjenja izvrševala tudi skupina v koči planinskega društva, ki je v zračni črti oddaljena od postojanke na vrhu le poltretjo miljo, zato pa leži 900 m nižje. Na temelju

obojnih rezultatov se bo vršila znanstvena primerjava, od katere si učenjaki obetajo zelo važnih odkritij. Za učenjaško navdušenje je gotovo značilna okoliščina, da je vodja sedaj ustanovljenega opazovališča Dodge, prebil celih 11 let, leto in zimo, v Belih gorah, letos pa hoče ostati vse leto na najvišjem vršacu tega pogorja, ki ga pozna tako podrobno, kakor vrtnar svoj vrt. rk

ZAGONETNA JEZERA

Jezero so nedvomno zelo zanimivo poglavje zemljepisja, osobito ker je med njimi mnogo takih, katerih skrivnosti je znanost komaj razkrila, o nekaterih pa imamo do danes le še zelo negotove teorije. Domišljija preprostega naroda se je zato vedno bavila s temi posebnostmi in si jih je razložila z mičnimi pravljicami, ki pa imajo le redko resnično jedro. V apneniškem gorovju so podzemska jezera ali jezera s podzemskimi pritoki in odtoki zelo česta, mnogo jezer je nastalo tudi na ta način, da se je kaka gora posula v dolino in zaprla odtok dolinskih rek in potokov. Tak primer je udor gore Dobrača, od katere se je odkrnil dobršen del in zaprl vodo v gornji Zilski dolini. Podsul je več naselbin, zamočviril gornji del doline in omogočil pred vsem nastanek Prešeškega jezera. Umetno nastajajo slična jezera danes z dolinskimi zaporami, ki jih grade v raznih državah za dobivanje pitne vode, električne sile in za namakanje suhih tal. Slične pregrade imajo lahko tudi nasproten namen, kakor vidimo to pri Zuiderskem jezeru. Tam imajo jezovi namen, da onemogočajo pritek morske vode in na ta način se iz morskih tal tvori kopna zemlja.

Ponekod je priroda sama oskrbela to delo s tem, da si je jezero izdolbilo velik odtok za svoje vode, z druge strani pa so pritoki v stoletjih nanесли toliko grušča in zemlje, da so skoraj popolnoma zadelali globino. Ta pojav vidimo pri našem Bohinjskem jezeru, pri katerem se na podnožju Studorja razločno poznata vsaj dve črti, označujoči nekdanjo površino vode. Tako izginjajo jezera v stoletjih, temu nasproti pa imamo nekoliko primerov, ko je voda izginila kar naenkrat. Pred šestimi leti je tako nenadoma izginilo majhno jezero v Vzhod-

ni Prusiji. Veliko jezero Bass v ameriški državi pa je pred sedmimi leti skoro neopazno proniklo v zemljo in se od tedaj ni več pokazalo. Veliko Urmijsko jezero v perzijski pokrajini Azerbajdžanu je pred nekoliko leti po močnem potresu skoraj popolnoma izteklo. Razlaga za te pojave je zelo enostavna. Vodovje leži na neprodorni plasti dna; ako se po kaki prirodni katastrofi, n. pr. ob potresu ali pri velikih povodnjih, odpro požiralniki v doslej neprodornem dnu, voda ponikne v globino in se ustavi šele ob novem nepropustnem sloju. Osuševanje povzroči često človeška roka, kar se pri nas dogaja pri Cerkniškem jezeru, kjer bodo požiralniki kmalu toliko razširjeni, da bo naša domovina izgubila eno največjih svojih znamenitosti. Na sličen način bi bilo zmanjšano tudi Blejsko jezero, ako bi se bila uredničila zamisel oskrbnika briksenskih škofov, ki je hotel odvesti vodo, da na jezerskem dnu napravi njive in travnike. Na vso srečo načrt gospodarskega oskrbnika ni bil izveden.

Tudi otoki v jezerih niso nikakršna redkost, med njimi pa jih je mnogo, ki se pojavljajo in izginjajo. Nemško jezero Hautsee ima celo plavajoč otok. Po vsej priliki je bil otok nekoč pravi otok in so mu vode izpodjedle zvezo z dnom. Danes nima več stika z jezerskim dnom in ga drže na površju plini, zaprti v njegovi notranjosti. Porasel je z drevjem, katerega korenine segajo često do dna. Včasih pa se korenine potrgajo in otočič blodi svobodno po jezeru. Argentinsko jezero Ibera ima celo več sličnih otokov, ki se ob veliki vodi premikajo in po podzemskem odtoku celo odplavajo v reko Paranà. Zelo čuden pojav se lahko opazi v nekem hanoverskem jezeru, ki se imenuje Preroško jezero (Prophetensee). Njegova gladina se namreč ob suši dviga, ob nalivih pa se opazno znižuje. Še

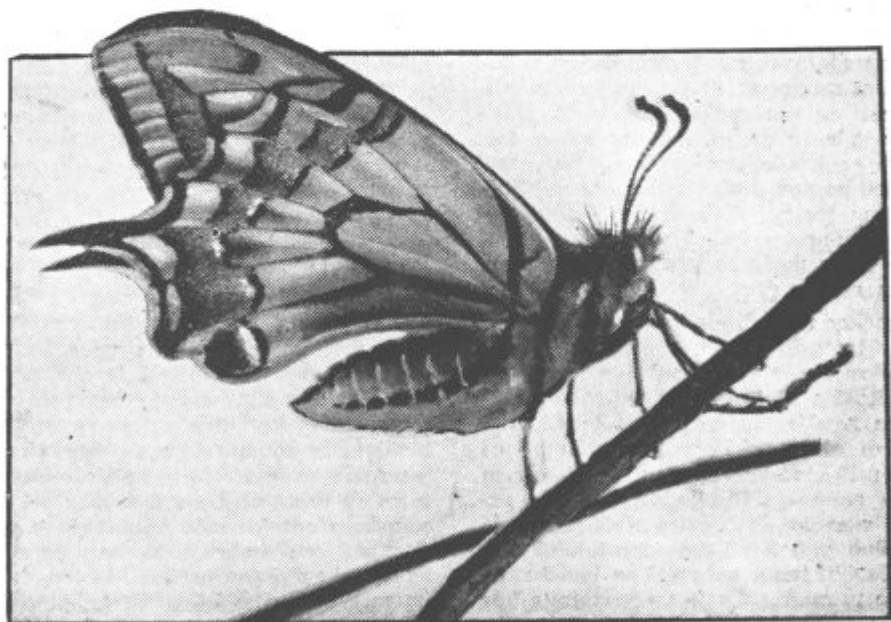
večje čudaštvo pa se lahko očita jezeru Kildinu ob Murmanski obali. Kildin ima tri različne vrste vode. Gorenja plast je sladka voda, v kateri žive sladkovodne rastline in živali, srednja je slana in ima tudi temu primerno rastlinstvo in živalstvo, spodnja pa je prenasličena z žveplenim vodikom in je tako strupena, da žive v nji lahko le nekatere bakterije.

Znano je tudi, da v Mrtvem morju, ki je kljub svojemu imenu le jezero, ne živi nobena riba ali kako drugo živo bitje, saj ni niti rastlin v njegovi gosti, strupeni vodi. Popolnoma slična so Mrtvem morju številna jezera v Sahari. Še gostejša so ameriška asfaltna jezera, od katerih sta najznamenitejši eno na antilskem otoku Trinidadu, drugo, daleko večje pa v Venezueli. Vrela zemeljska smola prihaja iz globine ognjenika in tvori neizčrpen rezervoar za asfalt. Kjer je smola že nekoliko ohlajena, se da hoditi po njej, dasi je še vedno tekoča.

Tudi po barvi vode se nekatera jezera močno razlikujejo od naših čistih sinjih gorskih jezer. Običajno zavisi barva vode od dna. Triglavsko Črno jezero nad Komarčo steno je temno zaradi ocrnellega kamenja, ki tvori njegovo dno. V Kavkazu pa imajo jezero, kojega voda je res popolnoma črna, ker je polno

majhnih delcev manganove rude. V Alžiru imajo jezero, katerega kotlina je napolnjena s pravim črnilom, njegova voda je namreč polna železa in kisline hrastovih šišk, ima tedaj iste sestavine, kakor običajno črnilo. Pravi muzej pradednega sveta pa predstavlja Bajkalsko jezero. Ne samo, da je s svojimi 1500 m najgloblje jezero sveta, marveč žive v njegovi vodi živali, ki so drugod po svetu že davno izumrle. Sicer so se v posameznostih že močno izpremenile, v bistvu pa so še zmerom tropske živali in izvirajo iz dobe, ko je bila Sibirija še tropska zemlja.

Izredno posebnost so učenjaki odkrili pri jezeru Lopnor v Kitajskem Turkestanu. To jezero si namreč prebira svoj položaj in roma od severa na jug ali pa obratno. Pri tem premikanju pa ne gre za malenkost, marveč se Lopnor seli kar za celih 100 km daleč. Vodovje mu dovaja reka Tarim, ki je tako dolga kakor Donava. Odtoka jezera nima, marveč njegova voda ponika v puščavskem pesku. Kolikor so zdaj dognala raziskovanja, je ta selitev odvisna od reke Tarima, natančni vzroki tega čudovitega pojava pa so zaviti še v temo. S to uganjko si bodo belile glave še mnoge učenjake odprave. R. K.

Metulj LASTOVIČAR (Foto Agfa)

INDIJANSKI ZRAK

PAUL MORAND

Pod naslovom: AIR INDIEN je znani romanopisec in potovalec objavil novo knjigo. Iz nje posnemamo naslednji učinkoviti nočni pogled na jezero Titicaca.

V črni, zlokobni, deževni noči sem zapustil peruansko пристanišče Puno, ki skriva svojo izumetničeno katedralo v bičevju blatne lagune, v katero se cefra jezera Titikaka. Namenjen v La Paz, sem stopil na parnik Inca, ki je priplul iz Anglije in se po malem povzpел štiri tisoč metrov visoko. Po tej obsežni vodni površini, najvišji na svetu, smo brez svetilnika in brez ognja tipali skozi nevihto, divjajočo na 150 km široki ploskvi, rili skozi gosto noč, katere so se Španci tako bali, da so jo rajši obšli.

Titikaka pomeni »kositrovec«. In res, vodnje tega v zraku »visečega sredozemskega morja« ima medlo negibnost tekočega cina; spada v gorovje iz iste rudne žile, težko od iste kovine. Vodna puščava, kjer se zrcalí nebesna puščava med rdečkastimi bregovi. Titikaka, vzdušno jezero, tako globoko, da se ne izplača spuščati sidra; tako visoko in izročeno takšnim vihram, da na njem občutiš obenem morsko in gorsko bolezen. Na teh vodah mrtve zvezde sem prebil najzanositelje ure svojega potovanja, prežet z veselim ugodjem, v popolni sproščenosti. Ande, pokrite s pepelom in ledom, so bile podobne slavni telesom, očiščenim po postu in trpinčenju. Občudoval sem oblake, bele, da nikoli tako, občudoval nazobčano obzorje velike Kordiljere, za katero se ustavljajo amazonske tropske nevihte. Ponavljal sem si, da bi mogel za tem zidom po enodnevnem sestopu doseči pragozd. Iz tega nasprotja je neizrekljiva lepota Titikake. To popolno, neoskrunjeno ogledalo ne ve za kužila bogatih tal. Raz zemljo, ki spada med najstarejše na svetu, ovlada nastajajočo sestavo amazonskih naplavin in pritokov, koder kraljujejo veliki pajki, gobava bolezen, komarji in ob žuborenju rek med ameriškim bršljanom oni goli Indijanci s pihalniki, ki so gotovo zadnji divjaki v Ameriki. Tamkaj je, kakor pravi predinkovsko bajeslovje, prvokrat vzešlo sonce, bržko je Stvarnik ločil noč od dne. Čudežno in čarobno jezero, kjer zemljepisovci vidijo zgolj razvodje med Pacifi-

kom in Atlantikom, a kjer ustno izročilo ve za sveto mesto, na katerem se je rodil človek. Omika, o kateri nič več ne vemo, je ostavila svoje neznanske kosti v obliki templjev na bolivijskem bregu jezera in morebiti svoje zadnje preostance v osamljenem plemenu Urú, tej obupni uganki za narodopisce, prebivajočem v podolju Desaguadera, tega izliva rek brez izhoda. Na enem izmed 36 otokov se je nekoč pojavil prednik Inkov z dolgimi ušesi. Je li to bilo na otoku Sonca, na osredku Koatiju, na ostrovu Meseca, kjer so zapirali device kraljevske krvi, na otokih posta in samostanov, ali na polotoku Kapokabani, ki sluje po svojih dolmenih* kakor tudi po pol verskih, pol paganskih obredih svojih božjih potov po žetvi, ko duhovniki mašujejo na istih kamenih, po katerih je curela kri črnih lam?...

Zjutraj, v negibnosti in luči prvega svita, rešen hude urc. Kdo more dopovedati srečno vzhichenje tega prebujenja na Andah? Jasnovidnost, utrip žile 130 — toda na sencih udari kakor z gongom ob vsakem naglem gibanju. Po nežno zeleni površini voda mi prihajajo naproti znamenite slamnate ladje, balse, ki jih vodijo ribiči, jahaje na krnu, z nogami v vodi, kakor jih je videi Pizzaro. Njih vrvi, njih štirioglasta jadra nalik jadrju pri sampanu (kitajskem čolnu), vse je iz slame in napravljeno iz jezerske trstike. Te prikupne gondole širokih bokov, obrobjene z debelim svitkom, ki jih dela nepotopljive, so edino življenje te neizmerne tekoče gladine, tako siromašne s pticami. Na desni plitvina Tiahuanako, plitvina Uinamarca. Kljun naše ladje orje bičnato naplavino, ki pušča za seboj duh po ribah, in tako pritisnemo h kraju v Guakiju, obmejnem pristanišču.

Ondi sem naletel na bolivijske Indijance, oblečene v dokaj živejše barve in slikovitejše noše, nego so peruanski Indijanci. Čudil sem se njih obleki na škrice, njih nabranim haljam, ki nadaljujejo špansko modo 16. stoletja — žolta ključalnica, živo rdeča barva, neslišano močno zelenilo pod mavričnimi pon-

* Keltsko: da ul ali dol = plošča, miza, men = kamen; dolmen velik prastar spomenik iz silnih, neobdelanih kamnov. Op. prel.

či (ohlajpni ogrinjati). Zenske imajo visoke podvezne čevlje (vezanke) in dolge mehke klobuke, moški pa nosijo na glavi frigijsko kapo, rdečo ali oranžasto, na naušnice, podobno mongolski čepici sovjetske vojske. Avto me potegne v La Paz. Danes v nedeljo je tržni dan po vseh vaseh, skozi katere drdramo. Dve do tri sto Indijancev je zbranih po velikih trgih, a nobenega hrupa, nobenega krika, nobenega prepira ni čuti, niti tistega nejasnega mrmranja množic. Človek bi dejal: semenj nočnih prikazni. Ti Indijanci čepé po iztočni šegi in glava jim moli skozi edino luknjo v rdeči volni (četverooglati izrez v prvi človeški obleki, kakršen se je ohranil v antični tuniki, bizantski halji, v arabskem brezrokavniku ali ganduri, v mašnem plašču, v indijanskem ponču). Zenske, ki so počenile pred svojimi razbi-

timi ploščami kamene soli in pred kupčki zmrzlega krompirja oziroma banan iz vročih dežel, prodajajo tudi zdravilne korenike, prgišča koke in tiste debele gobe, ki jih sekajo s sekiro in ki služijo za kurivo. Po številu oblek, ki jih imajo na sebi, se učim spoznavati njih starost, kakor se po istosrednih letinah posekanega lesa spozna starost drevja.

Ti Indijanci imajo negibno lepoto And. S pogledom nam razodevajo svoj prezir, ali če se okrenejo, svoje sovraštvo. Napihujejo si prsi, močno razvite zaradi razredčenega zraka. Obličja so jim rdeča ko posušena kri, ko bojno napikovanje (tetoviranje), nalik spačenim pošastim, kakršne vidiš na japonskih primitivcih Fujiwarove šole, nalik zariplim osebam, ki kolobarijo po etrurskih vazah ali ki predstavljajo hudobne duhove na tibetskih zastavah. A. D.

MARLENE DIETRICH (Foto: Ufa)

JOHN WANAMAKER, PIONIR AMERIŠKE TRGOVINE

Mati Johna Wanamakerja je želela, da bi njen sin postal duhovnik. In nekaj let je mladi Wanamaker bil prepričan, da se posveti temu poklicu, posebno ko je v svojem 19. letu ozdravil od jetike. Slednjič je pa spoznal, da more več storiti za vero, ako postane trgovec in podpira

John WANAMAKER

s svojim denarjem cerkev. To se je pozneje tudi uresničilo. Ko je bil 77 let star, je pripovedoval tole:

»Preden sem se odločil, kaj naj postanem, sem vzel velikanski list rjavega papirja in napisal nanj vse poklice, ki bi jih bil v stanu izvrševati. Zelo dobro se spominjam, da sem napisal tudi poklic arhitekta, ker sem se zelo zanimal za gradnjo poslopij. Napisal sem tudi poklice novinarja, zdravnika in duhovnika; za slednji poklic me je bila določila moja mati. Potem sem napisal še celo vrsto drugih poklicev, ki se jih ne spominjam, toda nazadnje sem dal trgovca. Za to sem se slednjič po dolgem premišljevanju tudi odločil in se takoj podal na resno delo.«

Wanamaker je zmerom mislil na to, kar bi najbolje služilo odjemalcem pri njih vsakdanjem življenju. Vedel je pa tudi, da le zaupanje odjemalca v poštenost trgovca lahko slednjemu prinaša stalen dobiček in dvig njegove trgovine.

S temi metodami se je Wanamaker pospel do višine prvega ameriškega veletrgovca, da mu ni nihče mogel konkurirati. Imenovali so ga trgovskega princa, toda on se je rajši imenoval trgovskega pionirja. Bil je pa tudi pionir v oglašanju po časopisih. Bil je prvi, ki je oglaševanje sistematično izvedel.

Rodil se je 11. julija 1837 ali 1838 v Philadelphiji. Letnica ni znana, ker niso ohranjene listine. Njegov oče je bil izdelovalec opeke. Mali John mu je včasih pomagal pri delu, toda ne vztrajno, ker je bil precej slaboten. Živel je v bližini gozdov in vzljubil naravo, kar mu je ostalo za vse življenje. V šolo je hodil samo dve leti, toda kot deček je zelo mnogo čital. Tudi pozneje mu je bila lepa knjiga najlepše razvedrilo.

Ko je bil star 14 let, je dobil prvo službo, in sicer je bil raznašalec za neko oglaševalnico v Philadelphiji. Imel je en in četrt dolarja tedenske plače. Čez nekaj mesecev je našel boljše plačano službo v prodajalni oblek, kjer so mu dajali poltretji dolar tedensko. Kmalu nato pa je prestopil v službo nekega konkurenčnega podjetja, kjer je imel že šest dolarjev tedensko. Pozneje je zahteval povišanje plače ali pa delež na dobičku, in ko mu tega niso hoteli dati, je zapretil, da odpove službo in da otvori poleg svojo lastno prodajalno ter začne konkurirati. Njegovo slabo zdravje pa mu je prekrizalo načrte: pokazala se je jetika in zdravnik mu je dejal, da mora na zapad, kjer je zanj boljše podnebje. Potoval je 3500 milj daleč in se ustavil v severni Minnesoti. V Philadelphijo se je vrnil konec 1857. Zdravje se mu je bilo zelo izboljšalo, toda zaenkrat ni stopil v nobeno trgovino, temveč je postal prvi tajnik Krščanske organizacije mladih mož (Y. M. C. A.) — kar je v Ameriki seveda popolnoma nekaj drugega, kakor pa bi bilo n. pr. ni nas.

1860 se je Wanamaker poročil, naslednje leto pa je ustanovil s svojim vsakom trgovino z moškimi izgotovljenimi oblekami. Nekaj let pozneje je pripovedoval, da sta izkupila prvi dan 24 dolarjev in 67 centov. Cente je pustil v blagajni, da bi jih imel za naslednji dan za menjanje, z dolarji pa je naročil po časopisih oglase. Potem je začel z vrsto trgovskih novosti, ki so zrevolucionirale ameriško trgovino. Ustanovil je sistem prodaja-

nja po enotni ceni, ki je končala takratno mešetarenje. Prva leta se je moral boriti z velikimi težavami. Zelo težko je bilo dobiti potrebni kapital na razpolago. Imel je pa tudi zaradi prospevanja trgovine in novega sistema prodaje mnogo zagrizenih sovražnikov.

Ko se je začela državljanska vojna, ni bil sprejet v vojaško službo zaradi slabih pljuč. Po končani vojni so se začeli imenitni časi za trgovino. Takrat je umrl Wanamakerjev svak in Wanamaker je odkupil njegove deleže pri trgovini ter sam vodil veliko podjetje dalje. Zgradil je v Philadelphiji velikansko novo poslopje za svoje prodajalne, nato se je pa tudi vrgel na New York ter je osvojil tamošnji trg. Predsednik Taft ga je imenoval največjega trgovca Amerike. Umrl je v starosti 84 let.

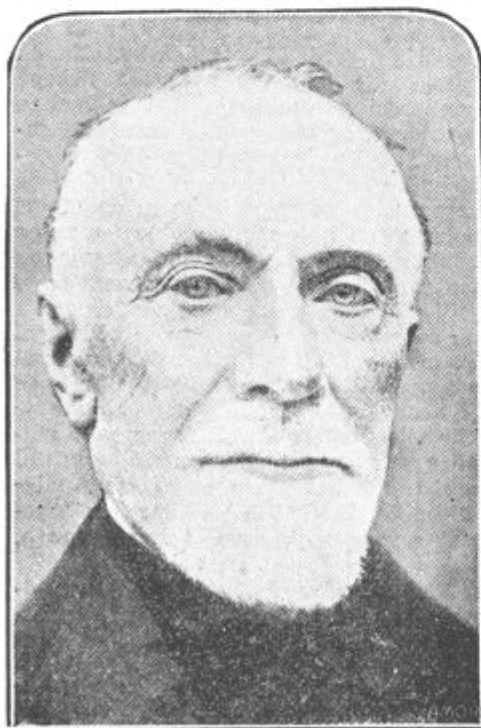
Zanimivo za tega podjetnega moža je tudi, da je bil mimogrede štiri leta (1889-93) poštni minister (Postmaster General) Zedinjenih držav. Dvignil je z reorganizacijo ameriško pošto na višek. Šele pod njim je začela pošta na Pacifičnem oceanu redno delovati. V velikih mestih je ustanovil cevno zračno pošto. Skrbel je za izboljšanje cest, da je bilo možno hitrejše dostavljanje pošte, a tudi ureditev brzozajnih prog je njegova zasluga.

Opisujejo nam ga kot prijaznega, ljudomilega človeka, v katerem ni bilo nikake ošabnosti. Prijazno je govoril z vsemi svojimi nastavljenici in delavci. Zapisan ni bil v nobeno društvo, niti v trgovsko zvezo, pač pa je bil član prostozidarske lože.

P. B.

ALFRED LOISY

Letos pojde v pokoj profesor Francoskega kolegija, A. Loisy, rojen 23. febr. 1857 kot sin imovitega kmeta. Po srednješolski maturi ga je zvalilo nagnjenje v bogoslovje.

Alfred LOISY

Mladega nadarjenega svečenika so potem poslali predstojniki še na pravkar ustanovljeno katoliško vseučilišče. Med profesorji

mu je bil drag osobito abbé Duchesne, odličen cerkveni zgodovinar, ki je pozneje imel burne spore z duhovskimi oblastmi.

Loisy je nekaj časa duše pasel v svojem rojstnem kraju, kjer pa se je še vedno bavil z iztočnimi jeziki in tolmačenjem sv. pisma. Tako je l. 1889 postal reden profesor za to stroko. Ze njegova doktorska razprava o kánonu starega testamanta ni nič kaj ugajala pravovernim kritikom. Posebno slabo se jim je zapisal, ko je na nekém znanstvenem shodu rešetal pristnost pentatevha (5 Mojzesovih knjig). Mladi bogoslovci niso poslej več smeli obiskovati njegovih predavanj, a skoraj nato so ustanovniki katoliškega Instituta Loisyju pustili samo še pouk asirščine in hebrejščine.

Ali podjetni učenjak si je osnoval svoj list »Enseignement biblique«, kjer je objavljaj uspehe svojih raziskav. Zato je moral iz Instituta in govorilo se je o »novem Renanu«. Pisal je še zmerom, a l. 1903 je Rim prepovedal pet njegovih knjig. Loisy se je kakor že prej nekajkrat formalno uklonil, vendar pa ni prekinil svojega delovanja. Papež Pij X. je v okrožnici »Pascendi« l. 1907 dokončno obsodil modérnizem, čigar ugledni zastopniki so bili abbé Loisy, o. Tyrell in don Romolo Murri.

Loisy ni hotel več molčati. Objavil je svoje »Preproste misli« (1908) in hitro nato koreniti spis »Evangiles synoptiques«, s katerim se je bavil 20 let. Cerkev ga je zato izobčila. Krenil je v samoto, odkoder so ga v kratkem poklicali na stolico za zgodovino ver (Collège de France). Zmagal je proti 8 drugim kandidatom. Akademija npravstvenih ved se je sicer upirala njegovemu imenovanju, toda minister ga je potrdil. Tako predava 75letni strokovnjak uspešno že 23 let na zavodu svobodnih znanosti. Nosi se povsem laično. Po Léonu Savaryju

PREVEDENKE V SLOVANSKIH JEZIKIH

Če pogledate v Breznikovi slovnici poglavje »Besede tujega izvora«, naletite na izraz izposojenka, ki pomeni staro, v prvi dobi izposojeno tujko, n. pr. barva (staroslov. šar, vap), branjevec (sadjar, krušnar), cerkev (božja veža, božji hram), hip (časek, trenovek), škoda (izguba, kvar, uima), voščiti (želeti) itd. Novejši strokovni izrazi pa se tam imenujejo tujke, n. pr. šrapnel, kino, realizem itd. Zatem najdete poglavje o preprosti etimologiji, pri kateri se besede po svoje razlagajo, n. pr. lukamatija (lokomotiva), motovilo (avtomobil), rženka (viržinka), mazelin (vazelin), potrgavka (portugalka), podritka (portorika), semenjak (salmijak), obzirati in obžirati (hausieren), oblon = balon (naslonjeno na: obel), gojzdarice = gojzarice (naslonjeno na: gozd). »Novice« so l. 1855 rabile izraz temokkrat za demokrat. V. Vodnik je pisal svojbodstvo (svoboda), očitveno misleč na »Svoj bodi!« Enako: predniki so se moštvovali, to je moško mestili, maščevali. Na Krasu se sliši: s sv. zakramenti osloveriti (prevideti, absolvirati). Take pojave pozna vsak jezik. Za notranjsko Razdrto so Nemci pisali Prāwald, to je naš preval in Wald. Námršelj (iz: na mršljū, mršelj = mrhovina, vaba za zverjad) so Kočevci pre naredili v Hammerstiel! Iz zdravilne rože »sanicula« (kilavnik) je postal: Saurikel! Podobno je latinski cuniculus (domači ali pitomi zajec, kunec) dal v visoki nemščini Küniklin, kar zveni kot pomanjšani König (kralj). Zato so ga Čehi prevedli králik, kar sta prevzela pri nas Levstik in Erjavec: divji kraljik.

Nemško-češki zgled imam iz Unbegaunove razprave,¹⁾ kjer učenj tajnik Slovanskega Instituta v Parizu pretresa razne slovanske skovanke, posnete po tako zvani »notranji obliki« besede: na primer rusko vpečatljenje (in naš vtisk ali vtis) je prevedena izpojenka iz nem. Eindruck, to pa iz franc. impression. Tak pojav nazivajo Francozi: calque (décalcage, décalcomanie), kar bi se reklo: s prozornim papirjem prerisana podoba, posnetek, snimka; lepljiva sličica. Nemci so za to našli dobro sestavljenko: Lehnübersetzung ali Übersetzungsentlehnung.

Nekatere prevedenke so se razširile po vseh kulturnih jezikih. Ruski učenjak omenja: globoko spanje, v kalnem ribariti, medeni teden, modrostni zob, itd.

Primerjajoč hrvaščino s srbščino, ugotavlja Unbegaun, da si ta izposoja nove, kulturne izraze, n. pr. kreditor (upnik), ona pa rajši prevaja: vjerovnik (po Gläubiger). Hrv. naklada (Auf-lage), srbsko pa izdanje po ruščini, ki posnema franc. édition. Hrv. poduzeće po

nem. Unternehmen, kar je iz franc. entreprise — dr. Leben pravi v prevodu Adamičevega »Smeha«; polotba — srbsko preduzeće pa menda posnema rusko predpri-jatie. Tupatam je srbščina bolje ohranila slovansko lice: neobičan, koji pada u oči, medtem ko piše Zagrebčan; napadan (auf-fallend); srbsko: u oči božiča, hrv. na predvečerje b. (am Vorabend).

Najmikavnejše so prevedenke, ki niso prevedenke, ampak zmote: Dragotin za germ. Karl, kakor da tiči v njem latin. carus (ljub, drag); Lavoslav za Leopold, kakor bi bil v prvem zlogu lat. leo (lev), ne pa Liut (isti koren kot v Leute = ljudje). Alojzij Babukić (1812—75) se je prvi podpisoval Vjekoslav, misleč, da je Aloysius iz »aloe«, ki cvete vsakih sto let enkrat, vsak vek (prim. Finžgarjevo črtico »Govōri, aloa!« DS 1905). Pri Srbih, ki so smeli rabiti pristna slovanska imena, ni bilo treba kdo ve kaj prevajati. Vendar se je Timotej Atanacković (1826—58) prelevil v Bogoboja, čeprav v grškem Timotheos ne tiči latinski timor (bojazen); podobno naletimo v stari češčini na Strachota, četudi grški Methodius pomeni: okoli hodeč. Bolj natanko se je posrbil Branko Radičević (1824—53), krščen za Alekseja.

Strah pred raznaroditvijo je silil Slovence, da so toliko prevajali. Vendar, ugotavlja ruski učenjak, »posebna pažnja, ki so jo Slovenci zarana obrnili na gojitev svojega knjižnega jezika, jim je omogočila iztebiti mnogo proizvodov dekalkomani-je ali prevajantovstva. Jezična politika je zlasti pazila na to, da se prevodne izposojenke ne vtihotapijo v knjižni jezik.«

Takšnih primerov bi se dalo nabrati od sile: okoli prinesti (umbringen), kozla ustreliti, brez da bi (Zofka Kvedrova je enkrat tako zapisala); mirodvor stoji v Pleteršniku, čeprav Friedhof pomeni ogrado. G. Unbegaun obdeluje take prevedene izposojenke kot: obisk, obstanek, oziroma, starši, nedolžnost, ravnatelj, samozaložba, dolg čas, dolgotrajen, dati duška, na dan je, »odnesti (ne odneti!) zmago itd. Pri verstehen naj bi stalo: zastopiti (ne zastopati).

Čehi so mnogo prevajali, n. pr. »popraviti« po nem. hinrichten, žaba ali žabka = dekletce po Kröte itd. Pri lužičkih Srbih najdeš obilo izposojenk: wona je v druhych umštendach = noseča je (Schneeweis; Lausitzer Wenden 1931), a morda še več prevedenk, n. pr. wobnoška (vsota) po Betrag wodawac (odpustiti) po vergeben, walska ryba (som) po Walfisch, hnity = gnul in len kot nem. faul, tudi Pleteršnik ima: gnilač, gnilež, gnilina = lenuh.

Poljaki se zatekajo k latinščini: honor, kapelusz, kwestja, walor itd.; v 18. stol. se ojači francoski vpliv, a brez pre-

¹⁾ Le calque dans les langues slaves littéraires, par Boris Unbegaun, Revue des Etudes slaves 1932, 19-48.

vodov iz nemščine tudi niso; šwiatopogľad (nazor o svetu, svetovno naziranje), listonosz (Briefträger). V srednjem veku so rabili Lasota = Silvester (las = les), Zegota (Ignatius, Ognjeslav, Vatroslav).

Ruščina je po 18. stol. prevzela nekaj učenih kopij, n. pr. »duh« poleg »spirt« za alkohol, vljanije (vpliv) po franc. influence, utončenj = raffiné, razsčjannyj in odtod menda srbsko rasejan (raztresen) po nem. zerstreut, kar je sredi 18. stol. narejeno po franc. distrait. Nasčkomoe za insecte, kar je Campe okoli 1794 brez posebnega uspeha ponemčil; Kerbtier. Je-li naš Ravnikar mislil na prvotni grško-latinski pomen, ko je zapisal: zaževka, zaželka (zažeti = pressend eindrücken, einschneiden)? Cigale je gotovo imel na umu etimologijo, ko v Wolfovem slovarju predlaga: preščipnjenec, preuščjenjeni mrčes, za kar ima naša ljudska govornica: kuk(a), kukec, mrčes (mrkaj, markaj), živka (seželka), žizala, žizec, žizek, žuža, žuže(k), žužel(a), žuželka (odtod menda: zaželka), žužica, žužur...

G. Melzer (Das Anstössige in der deutschen Sprache, 1922) pripoveduje, da je angleško puritanstvo ob koncu 18. stol. preganjalo besede: hlače, nogavice, noga etc. Za hlače so našli smešno polepšico: Inexpressibles, kar so pobrali Nemci: Inex (pressibles), pozneje: die Unausprechlichen, Rusi pa: nevyrazimija. Krasnaja nitj (rdeča nit = glavna misel) je iz Goethea, ki razlaga, da so angleške ladijske vrvi imele v sredini rdeč motvoz v znamenje, da so kraljeva last.

Pismena bolgarščina se po Begau-nu najbolj otepa prevodov, zato pa je tem pridneje zajemala iz ruščine. Od nekaterih prevedenk omenim; sboriti = govoriti (po grškem vzorcu: homilia, po katerem je tudi romunski cuvântul = beseda), popivatelna = pivnik (frc. papier buvard). Ob rečenici: pija tutun, ki je bajte posnetek turške »tutun içmek«, sem se spomnil naše narodne popevke:

Lisica, lisjak, sta pila tobak,
ko tobaka ni b'lo, sta pila vodo.

Po turškem kopitu je menda prirejena raba besede pot: dva pāti, srb. dva puta, tako vobče po Dolenjskem, n. pr. pri J. Jurčiču; tri pote, pet potov. (Pristna izposojenka je rajža in gorenjski bart(m), koroška bart(f) iz srvn. fart = krat).

Zadnja leta je na Bolgarskem nastal odpor proti ruskemu vplivu. Obzornik »Rodna reč« ga pred vsem podpira. S tem zabrede bolgarščina v prevajalstvo, n. pr. provokacija se zdaj glasi: predizvikvane.

Ukrajnščina je v začetku 19. st. hodila na posodo zlasti na Poljsko.

Ob sklepu je pariški primerjajoči filolog razdelil slovanske jezike v a) prevajalne: hrvaščina s slovenščino, češčina z lužiščino, b) izposojajoče: poljščina, rušči-

na, srbščina, bolgarščina. V prvo skupino gredo rodovi, ki so bili najbolj ogroženi v svoji narodnosti. Poljaki, ki so bili pred sto leti v enakem položaju, niso zapadli v jezično romantiko, ker jim je bil knjižni jezik že prej (v 17. st.) izoblikovan. Današnji val narodnega navdušenja pa jih navaja na to, da skušajo kar se da podo-mačiti besedišče, a brez prevedenk.

Jezik, ki je dal največ prilike za prevajanje, je nemščina. Iz nje zajema vsa srednja Evropa, prednjačijo pa vsem — Madžari. Od vseh Slovanov pa so danes najprizanesljivejši nasproti tujkam še vedno — Rusi.

Med čitanjem Unbegaunove razprave se mi je včasih obudil pomislek: je-li povsod pri navedenih primerih medsebojna odvisnost, zavedna ali nezavedna? Če sem zasledil lani v madagaskarski poeziji motiv, znan tudi naši narodni pesmi, sta mogla dva sosedna naroda tudi jezikovne rečenice kedaj samostojno prirojiti. Ko sem pred nekaj leti čital francosko frazo »faire de vieux os«, sem se spomnil, da me je pred 30 leti babica, pristna hribovka, ker sem na drogu delal vratolomne vaje, posvarila: »Ti ne boš delal starih kosti!« V vas iti ali vasovati se pravi po švicarsko dorfen, obisk pa Dorf (Weigand, Deutsches Wörterbuch, Gießen 1878). Mar ni mogla v dveh oddaljenih krajih vznikniti enaka misel? Das geht nicht — cela ne va pas — to ne gre: spada po mojem občutku v poglavje, ki ga je neki Nemeč krstil za Völkergedanken. Pleteršnik pozna glagol nasmoliti = prekaniti, oslepariti; kdor za smolo prime, se osmoli (doživi nekaj neprijetnega); smolo boš dobil = einen Quark bekommst du. Ali bom potem še mogel trditi, da je slov. in hrv. rečenica »smolo imeti« prevod iz Pech haben, avoir la poisse? Naš »vlake« je že pred uvedbo železnic pomenil nekaj voz' (Pleteršnik). Te dni sem pregledoval literarno prilogo dnevnika »Prager Presse« in zasledil rečenice, ki imajo podoben izraz, bržkone samostojen, v sosednih jezikih: darauf brennen — brûler de faire qc. — goreti za kaj; einige Verse verbrechen — zagrešiti — frc. commettre; sich den Kopf zerbrechen — se casser la tête; unterstreichen — souligner — podčrtati (poudariti); morgen ist auch noch ein Tag — jutri je še en dan; den Kopf waschen — donner un savon à q. A. D.

TRDNA OGLJIKOVA KISLINA ALI SUHI LED

Ako izgoreva premog ali oglje pri nezadostnem dostopu zraka, potlej se tvori proslull, strupeni ogljikov monoksid, ki zahteva vsako zimo nekaj človeških žrtev. Ogljikov monoksid je tudi strupena primes v svetilnem plinu. Če pa je za zgorevanje ogljika dovolj zraka na razpolago, se razvija ogljikov dioksid ali ogljikova kislina. Ta plin se tvori tudi pri fiziološkem zgorevanju sladkorja v človeškem in živalskem organizmu. Z zgorevanjem sladkorja v mišicah se namreč proizvaja mehanična energija, s katero opravljamo delo. Ogljikovo kislino neprestano izdihavamo, ali tista kar je je v zraku, ne izvira toliko od dihanja, kolikor od bruhanja vulkanov. Ker je zaradi brezbarvnosti ne vidimo, nam je zanjo običajno tudi malo mar.

Ako se ogljikova kislina ohladi na 80 stopinj pod ničlo, se spremeni v bele, snežinkam podobne kosmiče, ki imajo kaj zanimiva svojstva. Če se namreč sneg ogljikove kisline segreva, potlej se ne staja v tekočino kakor pravi sneg, ampak se neposredno razblini v plin. Znanstveniki pravijo, da »sublimira«. Lahko pa se tisti sneg v hidravličnih stiskalnicah tudi tako močno stisne, da se spremeni v led. Led ogljikove kisline se pod imenom »suhi led«

čedalje več rabi za hlajenje namestu navadnega vodnega ledu, ker ima nekatere dragocene prednosti. Zlasti prijetno je, da pri staljenju ne nastaja neprijetna vlaga. Suhi led se žaga v kose po 10 ali 30 kg, ki se razpošiljajo v papir in vato zaviti odjemalcem. V srednje veliki hladilni omarji se drži 10 kg težek kos suhega ledu nekako štirinajst dni. Sneg ogljikove kisline plava na vodi, ker je rahle strukture, dasi je ogljikova kislina v resnici »specifično težja. Suhi led pa se v vodi takoj topi, pri čemer začne krepko izparivati ogljikova kislina.

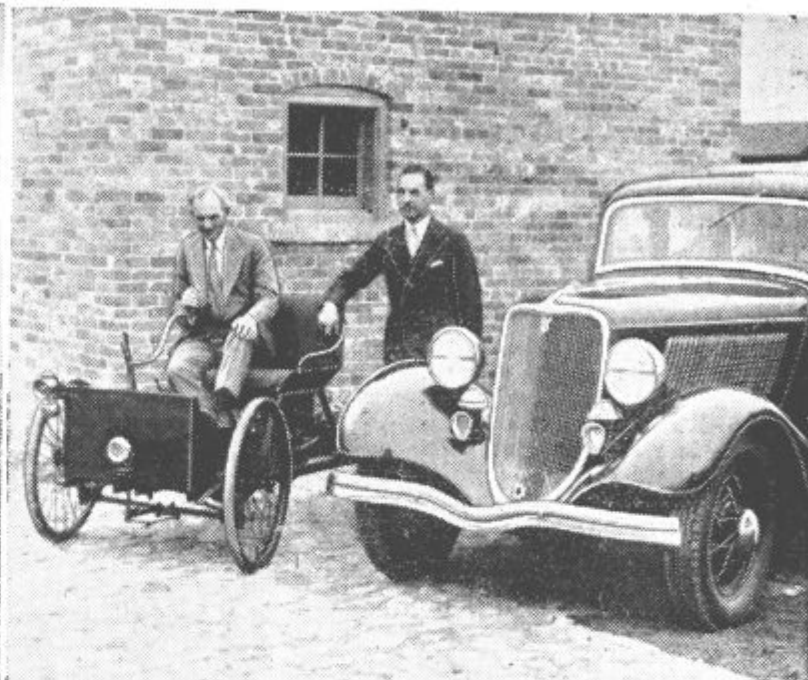
V trdnem stanju je ogljikova kislina izvrsten pripomoček za gašenje ognja. Če vržemo žličico suhega ledu v skodelico gorečega petroleja, potlej nekaj ledu naglo izpari v plinasto ogljikovo kislino in ogenj se v tej atmosferi mahoma zaдуši.

Ako položimo na ploščo suhega ledu gladko kovinsko kroglo, se začuje neki značilen zvok. Krogla je namreč pri običajni sobni temperaturi zmerom dokaj toplejša od ledu, ki začne pod njo seveda naglo izparivati. Plin, ki nastane, kroglo nekoliko privzdigne, s čimer pa hkrati izgine tudi vzrok za nastajanje novega plina in krogla pade takoj spet nazaj, da se v naslednjem trenutku začne pojav od kraja. Na ta način krogla prav naglo poskakuje na ledu in proizvaja značilen ton.

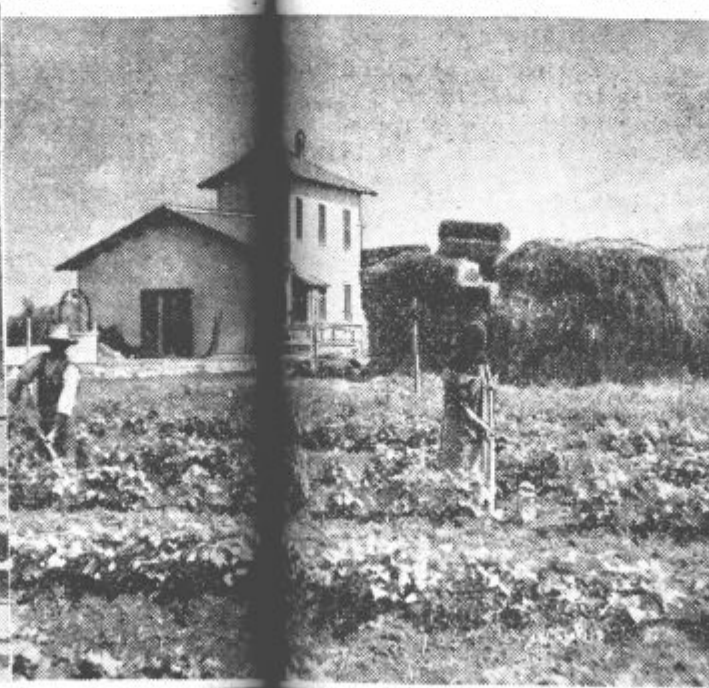
rg.

MILLET: KMETICA

Zgoraj (od leve proti desni): Prizor iz novega filma »Ahasvere«, ki ga predstavlja Conrad Veidt z Barbaro Everest — Egipski paviljon na čičaški svetovni razstavi — Ameriški avtomobilski kralj Henry Ford praznuje svoj 70. rojstni dan. O tej priliki se je dal fotografirati z najstarejšim in najnovejšim avtomobilom. Poleg njega njegov sin Edsel. — Spodaj (od leve proti desni): Tel Avio, nova velika prestolnica v Palestini — Civilizacija Pontinskih močvirij (glej »Pontinskih močvirij«, 2. zvezek, knjiga 13, str. 190) — Nov sport

GOSPÓDAR PŠENICA

CVETKÓ GOLAR

NADALJEVANJE

Gospodar Pšenica je oral. Bil je s hlapcem Boštjanom na njivi že od zgodnjega jutra, ko se je srebrna megla bleščala nad gozdovi, in so prvi žarki padli na zemljo. Kasna jesen je izzorela žita in trave, in treba je bilo vsejati ozimino, preden zagrne sneg gozde in polja. Hlapec je vodil konja, ki sta razposajeno razgetala in vlekla plug po dolgi njivi, ki je tekla po napetem griču. Prst se je črno svetila, in težke, velike grude so se valile za oračem.

»Dobro bo, da zemlja premrzne, preveč je kepasta, in taka ni najboljša. Bolj rodovitna je spomladi in bolj rahla,« je menil hlapec.

»Saj jo vsako jesen preorjemo,« je dejal gospodar, ki je držal za drevo. Prav sta priorala na konec njive in za trenutek postala, preden sta obrnila.

»Spomladi bo ravno prava za turščico.«

»Ali dolgo ne bo ostalo lepo, poglej vrane, kako se zbirajo, kot bi že mešale sneg.«

Hlapec je udaril z bičem po debeli kepi, da je poškrpila peščena prst konjema po grivi.

»Nikar ne govori o snegu, saj še ni sveti Martin, še Vsi sveti niso bili,« je odgovoril gospodar. Potegnil je z roko čez obraz in se zamislil. — Prvič pojde letos na ženin grob, moj bog, kdaj bi si mislil, da bo tako hitro! Težko mu je bilo v duši, ko se je zamislil v njeno odprto gomilo. Pogledal je proti cerkvi na hribu, kjer so se videli grobovi, in z očmi je iskal mesta, kjer je pokopana žena.

»Le naprej, da sva do kosila gotova,« ga je vzdramil Boštjan. »Sonce že gleda izza hribov in njiva se vleče, da ji ni zlepa konca.«

Krepko je vzdignil in prenesel plug ter prestavil kolca v drug razor, in konja sta spet pogreznila kopita v mehko prst, in lemež je zarezal novo brazdo. Vprega škriplje, in napete vrvi režejo konja po močnih bokih, ki se svetijo v soncu. Hlapec poka z bičem in skače okrog konj, priganja jih in ravna, da gresta enakomerno po lehi.

»Lej ga, ali se ne spomniš,« je nena doma zavpil Boštjan in prijel za

uzdo. »Na tej njivi je bilo, kjer je tvojo rajnico zadelo, tam na sredi njive se je zgrudila. Skoraj bova priorala do tja.«

»Saj res, oh, vse bi dal, ko bi jo mogel poklicati nazaj.«

»Kadar se tako zgodi, da kdo umrje, potem je zemlja zanj lahka. Pa saj ni bila samo ona na svetu. Lej ga, saj se ti ponuja Rokova, in meni je obljubila žametasto obleko za svatovščino, ako jo vzameš.«

»Ali da me oženiš z njo? To so dekleta — Na, kam pa rineš od sebe, ali ne vidiš, kako gre brazda krivo!«

Boštjan je potegnil na vso moč konja za uzdo in bi se bil skoraj spotaknil na veliki grudi, ko je konj sunil proti njemu.

»Saj pravim,« je začel znova, ko sta šla konja spet vstric vsak po svojem razoru. »Čisto nov bi bil na tvoji ženitnini, seve tvoja nevesta bi morala biti tista, ki sivo gleda in je pegasta pa huda.«

»Pa se v nedeljo nista nič lepo gledala?« Pšenica se je skoraj nasmehnil hlapcu in čakal, kaj poreče na to.

»Kam klobuštraš, mrha,« je namestu odgovora zarezal Boštjan in skočil pred konja. Zgrabil ga je za smrček, da je obstal, kakor bi ga pobil.

Prišla sta na kraj njive, kjer je šla cesta proti vasi, in se je videla domačija med drevjem in strehami. Rdeče zvezde so se svetile med zelenjem, kakor bi gledala hiša na njivo, kaj dela gospodar. Tisti hip se je spomnil na otroka, ki je ležal sam doma v zibelki. In zaskrbelo ga je, češ ali se mu ne zgodi nič hudega? In zmerom bolj ga je bilo strah, ko se je zamislil, da se otrok navsezadnje zbudi in prevrne. Zibka pade nanj in se zaduši pod blazinami. O bog! Vročje mu je postalo, in je rekel Boštjanu, naj izpreže in pride za njim. Pustil je drevo in se obrnil proti domu. Skoraj je tekel proti vasi, ali poti ni hotelo biti konca, kakor bi se odvijala in bi bila zmeraj daljša.

»Manica, ako sva se imela rada, ti ga varuj —« Pritekel je proti hiši, in ker mu je bilo predaleč do praga, je pogledal skozi okno. Strepetal je in se

zavzel. Pomel si je oči, ali ne vidi prav, ali se mu je zmedlo v glavi?

Pred zibelko je klečala Manica in se pogovarjala z otrokom, vsa takšna, kakor je bila v življenju. Lepe kostanjeve kite ima ovite na temenu, njen beli vrat se čisto svetí pod lasmi, in temno je oblečena.

Vsa postava je njena, prav tako je sklonjena nad zibelko, in dete se ji smeje in brblja z njo in jo gladi po licih.

»Manica!«

Planil je v hišo in se je ustavil pri vratih.

»Manica!«

Kakor takrat ponoči je razprostrl roke, da objame svojo ženo, in spet je prebledel in se ves osupel zgrudil pred otrokom. Tam je klečalo in se igralo z njegovim sinom mlado dekle, ki je nedavno teklo pred Rokom. Pogledalo ga je sramežljivo in skoraj plaho ter je povsilo oči, ne vedoč, kaj bi reklo? Ali naj vstane in gre, a to ji skoraj ni bilo mogoče, ker jo je otrok vlekel k sebi in veselo vriskal, ko je zagledal očeta.

»Kako pa si prišla v hišo, ali nisi Rokova Ana?«

Pšenica se je ozrl veselo v njeno obličje, ki je temno zardelo in se bleščalo v lahнем strahu in nemiru.

»Slišala sem, da se otrok joka, in sem odpahnila vrata, saj se tako zapirajo kot pri nas. Ali ste hudi?«

»Prav je, da si prišla! Le ostani, ker se tako razumeta z otrokom.«

Ves je bil zaverovan vanjo, ki je bila tako podobna njegovi ženi. Gledal jo je prijazno in ljubeznivo, in dekle se je spet vdalo v razposajeno otroško igro in je že pozabilo na mladega moža. Ko se je ozrla k njemu, jo je vprašal:

»Ali služiš pri Roku?«

»Z mojo materjo sta si v sorodu, in je rekel, da me vzame za svojo, kadar pomoži hčere.«

»In katera se bo najprej omožila? Ali mi ne poveš?«

Pšenica je radovedno čakal, kaj mu bo odgovorila, ali dekle se je v zadregi obrnilo proti oknu.

»Saj veste,« je zašepetala.

»Ali ni bila pri vas?«

»Katera, ali Zefa?«

Pokimala je z glavo in utihnila, in zdelo se je, da je več ne veseli igranje z otrokom.

»Ali bi ti prišla k nam?«

MAZURKA — POLJSKI NARODNI PLES

Hipoma je bila vsa v ognju, in v očeh je imela solze.

»Seveda bi prišla,« je rekla skoraj neslišno.

Tisti trenutek se je otrok v zibelki zasmejal živo in razposajeno, kot da je razumel dekletove besede. Prijel jo je za roko, ko ga je pokrivala z rdečo odejico, in jo na vso moč začel vleči proti drugi roki, ki se je dotikala njegovih lic in ki je bila od tistega moža, ki ga je imel najrajši, in ki je še zmerom klečal poleg njega. Klical je, se trgal in izvijal iz mehkih plen in hotel na vsak način, da bi se roki združili. Gorela so mu liceca od neugnane radosti, in žuborel je kot studenček v žarkih mladega sonca.

In gospodar Pšenica je prijel dekletovo desnico, in ves obraz se mu je zasmejal, kot da ga je pravkar doletela velika sreča, in je zdaj konec bridkosti.

★

Zimski dan je sijal nad vasjo, in srebrno bela meglica je lahko zagrinjala vrtove in polja, sneg je žarel in se biserno utrinjal, ko je stopil gospodar Pšenica na prag svoje hiše. Bil je praznično oblečen, z rjavim kastorcem na glavi in z židano ruto za vratom. V naročju je držal sina, ki je bil ves cvetoč v pisanem krilcu in z lesenim konjičkom v roki.

»Kam pa tako lep,« ga je vprašal veseli stric Gašper. »Saj si zal kot bi šel v svate. Ali sem uganil?«

»Skoraj ste pravo zadeli, na veselje grem danes,« se je odrezal Pšenica. »Saj sem dovolj žaloval, tudi žalostne pesmi je enkrat konec.«

»Le vesel bodi, kar s teboj bi šel, pa nisem oblekel prave suknje.«

Naprej je šel gospodar Pšenica, pozibaval sina v naročju, in ko je prišel na sredo vasi, je obstal in vzdignil klobuk. Najrajši bi bil zapel tisto o veselem dekliču, tako mu je bilo srce poskočno in mlado. Na vse strani se je oziral, da bi koga povabil s seboj, še enkrat se je veselo obrnil in nameril korak proti Rokovi hiši.

»Pa ste rekli, da me ne bo,« je zaklical na pragu staremu gospodarju, ki je skočil iz svisl in se mahoma znašel pred njim.

»Vendar si ga prinesel pokazat,« je veselo in presenečeno odgovoril, in zavstevile so se mu sive oči.

Z obema rokama je grabil ponujano mu desnico in potiskal Pšenico pred se-

boj skozi duri.

»Le naprej, le noter, vsi smo doma! Zakaj se pa nisi napovedal, lej miza ni pogrnjena, in dekleta so kot tiste device v svetem pismu, ki niso bile svatovsko oblečene.«

Široko in bahavo je stopil gospodar Pšenica v hišo, za mizo je sedel in sina je posadil poleg sebe.

»Naj pa pridejo dekleta, ako nimajo židanih kril, naj pa židano voljo prinese s seboj! Dolgo sva žalovala, pa bi se rada spet razvedrila.«

»Andrej, to je beseda, ne more ti rajna zameriti, ako te je imela rada. Dekle, pogrni mizo, jaz grem z bučo v klet.«

In se je prismejala Zefka v hišo. V naglici se je preoblekla, in zdaj je bila že vsa našarjena s trakovi in pentljami in z velikimi uhani v ušesih. Zaljubljeno je pozdravljala mladega moža in se mu je sladko dobrikala.

»Vendar si se nas spomnil, Andrej, lepo od tebe, da si prišel k nam pogledat,« je govorila in pogrinjala mizo.

»Oh, ti mali, saj si Andrejček, ali si moj?« se je nagnila k otroku, da ga vzame v naročje.

Čudno izpod čela jo je pogledal mali in se je oklenil očetove roke.

»Ali ne greš k teti?« ga je spodbujal Pšenica.

»O, midva bova še velika prijateljca, kadar se bolj spoznava,« je rekla Zefka in se delala prijazno, čeprav so bile mrzle njene oči. Pogrnila je mizo, gospodovalno je šla po hiši in ukazala:

»Oče, prinesite že vendar! Nikoli vas ni izlepa nazaj!«

»Sem že tukaj z lučjo,« se je primuzal šegavo oča Rok skozi duri.

»Sem mislil, da si bosta sama kaj lepega povedala,« se je smehljaj in nali-val.

»Torej si se nažaloval, i, saj je čas! Pij, Andrej, in povej kaj veselega!«

Kar razposajeno se je vrtel oča Rok in trkal z mladim možem.

»Kajpada, oča, kaj veselega! Pa ne vidim vseh deklet, rad bi, da bi se smejale, da bi zapele, ker je čas za to!«

»No, Andrej, pa meni povej tisto lepo reč! Rada bi se smejala, pa saj ne utegnem drugače, danes pa je tak dan, da se moram. Na srečo in zdravje!«

Zefka je prišla kupico, ali Pšenica se je podpiral s komolcem.

»Tisto že, da ne bom hodil drugam — Kar pri vas —« je premišljeval Pšenica. Ni vedel, ali bi se smejal ali rekel resno besedo, ker je Zefka vsa goreča gle-

dala predse in vsa nemirna nalivala vino.

»O, naša bo imela lepo balo, vsa vas bo strmela. Tako težkih skrinj ni kmalu na okrog, in nalašč sem posekal češnjo za posteljo.«

Tudi oča Rok je bil nekam raztresen in je skrival oči pred Zefko, ki ga je togotno pogledavala.

»Pa trčiva, Andrej, da boš lažje govoril. Saj sem ti že —« Ni vedela, kako bi rekla in je v zadregi pokusila vino.

»Ali vendar, ker sva že tako daleč, se te ne bi branila —«

»I, saj vem,« jo je prekinil Andrej; naglo je vstal, visok, da je segal skoraj do stropa. Naglas je izpregovoril, in moške in vesele so bile njegove besede:

»Saj ni samo ta pri hiši, ali ne, oča Rok? Še katero bi rad videl, saj veste, kar bom danes sklenil, tisto bo veljalo.«

»Andrej, ali nisi že mene izbral,« je dihnila vsa osupla Zefka, zadeta v dno srca.

»Kako misliš, ali se nisi še odločil?«

Tudi oča Rok je bil nesrečen in si ni mogel razložiti čudnega vedenja mladega soseda. Spet je napil in je vzdignil kozarec, da se je vino izlilo čez rob in poškrpilo prt.

»Vidite, oča, ena mi je že ušla, silno se ji je mudilo.«

»Danes ne misli na to, lej ga, ali nisi svatovsko oblečen?«

»Seveda sem, ali deklet ni, ki bi pri- nesle svatovsko voljo —«

Zmerom večje in bolj presenečene oči je imela Zefka, in oča Rok je pil in nalival. Iz veže se je zaslišal dekliski smeh in razposajeno šepetanje, zato je stopil k durim in jih odprl. Troje deklet v rožastih predpasnikih in rdečih rutah je planilo in padlo v izbo. Z glasnim vreščanjem in smehom so se obrnile, druga drugo so suvale in potiskale nazaj skozi duri.

»Saj si videl, da so preotročje in premlade, in res ne vem, zakaj bi izbiral,« je menil oča in majal z glavo. Zefka pa je stopila pred podobo svetega Izidorja, ki je visel na steni, in ni obrnila oči od njega.

»Saj mi je nerodno, nič ne rečem, premlada so vaša dekleta za starega vdovca, nikar ne bodi huda, Zefka, ali, oča Rok, ali nimate še ene pri hiši?«

Zefka se je naglo obrnila, in hudo- ben je bil njen smeh, in vsa se je tresla.

»Oča, po Ani vprašuje, po naši pa- stirci, ha, ha! Pokličite jo, da bo videl še tisto —«

»A — a, tisto, pa ne misliš — saj ni naša, le od moje sestrične hči je, tiste ne boš jemal, beraška je, mati ji je vse zapravila —«

»I, videl bi jo rad —«

Pšenica je vzel otroka na kolena in se igral z njim, ki je radostno ščebetel in skakal in mahal z ročicami.

»O, s tisto ni nič!«

Oča Rok je stresal z glavo in hodil sem in tja od mize do vrat. Bilo mu je sitno, in nič mu ni bil všeč mladi sosed.

»Zakaj pa ne! Sem že tak, da jo moram videti.«

»Pa naj pride tvoja bogata nevesta, ako misliš, da naše niso dobre zate.« mu je zabrusil jezno oča Rok.

Prevzetno se je zasmejala Zefka, ki je sedela na klopi in se pritiskala k peči, ko je stopila Ana v izbo. Bila je delavno oblečena, in zardela od sramu je lahno pokimala na Andrejev pozdrav, in otrok je iztegnil proti njej ročice.

»Nič ne bom izbiral,« se je smehljaj Pšenica, »saj sem van rekel, da se bojim ženitve zaradi otroka, in naj si sam izbere drugo mater.« —

Nič več ni mogel ostati Pšenica na klopi, otrok ga je siloma vlekel k oknu in se oklenil Ane okoli vratu.

»Ali hočeš k nam, da mi boš varovala hišo in sina?«

Lep smehljaj je objel njen obraz, in gospodarju Pšenici se je zazdelo, da se je nasmehnila njegova rajna žena.

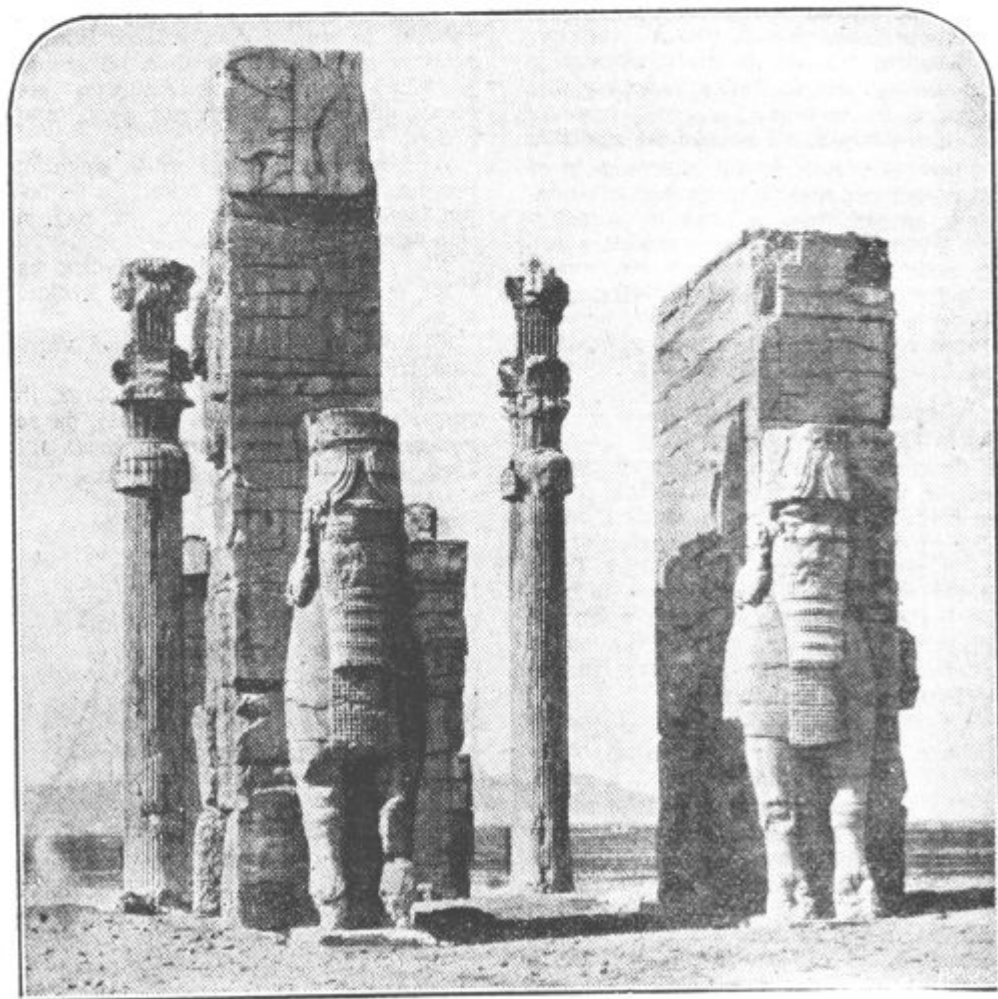
Giese: Orangutang (mati z mladičem)

RAZVALINE DARIJEVE IN KSERKSOVE PRESTOLNICE

Potnikom, ki sledi stari karavanski poti v okolici Persepolisa, davne prestolnice velikih kraljev Cira, Darija, Kserksa in Artakserksa, se odpirajo izredno lepi pogledi na mogočne razvaline. Skalovita priroda tal v tej pokrajini je onemogočila, da bi slavne ostanke zasul pesek. Na nekoliko vzvišeni planoti zato širle prosto v zrak mnogi stebreniki, zgrajeni iz brušenega apnenca. Od vsega so ostali edino ti stebreniki do današnjega dne, med tem ko so drugi deli palače, zidane iz opeke, popolnoma izginili. Ostanke in oblomki teh zidov tvorijo ob

vznožju ploščadi, kjer stoje stebreniki, debelo sedem do osem metrov široko plast. Ta plast pokriva prelepe basreliefe in razne druge kiparske umetnine. Odstranjevanje te zaščitne plasti ni spojeno z enakimi težavami, kakor pri razvalinah v Ninivah ali v Babilonu, vendar pa je odkopavanje kljub temu zahtevalo precej dela in truda. Z izkopavanjem se je bavila arheološka odprava čičaške univerze pod vodstvom dr. G. Herzfelda. Dve leti so že zaposleni Američani s tem delom in so dosegli dostej že prav lepe uspehe.

Pred vsem so odkopali popolnoma

Veliko stebrišče KSERKSOVE PALAČE

eno izmed monumentalnih stopnic, ki so vodile v palačo. Stranske stene stopnic so pokrite s skulpturami dovršene umetniške izdelave istega sloga, ki je že znan iz reliefov na podstavkih stebrenikov. Nadalje je odprava osvobodila spodnje dele ozidja, ki je obdajalo dvorano stotih stebrov. Kiparska dela, ki so prišla pri tem na dan, je pred vplivom izpodnebnih padavin v znatni meri očuvala plast ostankov zgornjega dela, tako da so daleko bolj ohranjena nego na drugih mestih. Kamen, ki so ga uporabljali pri gradbi palače, je neka vrsta črnega marmorja, ki se je dal izvrstno obrusiti. Med odkritimi basreliefi je zlasti eden dovršena umetnina, predstavljajoča boj med čudoviščem, ki je slično enorogu in neko neznano pošastjo. vzdolž ob temelju ploščadi se nizajo v treh vrstah druga nad drugo podobe perzijskih vojakov in premaganih sovražnikov, ki prinašajo davek velikemu kralju. Ujetniki pripadajo 21 različnim narodom. Na posebni plošči je napravljena kraljeva slika, oblečena v škriat. Pod naslago oblomkov se je barva ohranila presenetljivo dobro in učinek te 2500 let stare barve je naravnost nekaj čudnega.

Razvaline, ki se vidijo na ploščadi že iz daljave, spadajo k palači kralja Darija, vendar se na istem temelju dvigajo tudi druge stavbe. Tako velika Kserksova dvorana, ki je pravokotne oblike in so jo raziskovalci izmerili. Dolga je približno 100 metrov, široka pa 90. Ostanke poslopja so tako številni, da arhitekta Perrot in Chipiez nista mogla dovršiti rekonstrukcije. Od vsega sijajnega dvorca stoji samo še 15 stebrov. Ti so visoki po 21 metrov. Pred dve sto leti jih je stalo še 20 in se jih je pet porušilo med tem časom. Stali so na podstavkih, izklesanih v podobi lotosovega cveta, glave pa so bile izdelane v podobi ležečih bikov.

Od palače stotih stebrov je odprava odkopala samo ploščad, toda od vse krasote nič več ne stoji. Nasprotno pa je od Kserksovega dvorca ostal prekrasen stebrenik, ki napravlja nad vse sijajen vtisk. Vsaka stopnica ima ob strani krilatega bika s človeško glavo, visokega 4 metre in pol. Tehnična izvedba pa je v vsakem pogledu višja nego pri vseh izkopaninah v Ninivah. Kserkov dvorec stoji dobre tri metre in pol nad nivojem ploščadi. Tudi ta temelj je ves okrašen z basreliefi. Ob njem leži ono stopnišče, ki ga je odkopala ameriška

odprava. Kiparska dela so znamenita zaradi dovršenosti okrasja in zato, ker so tako izvrstno ohranjena. Zunanja vrsta reliefov predstavlja kraljevo telesno stražo s sulicami, na notranji pa so zopet upodobljeni zastopniki premaganih rodov, prinašajoč velikemu kralju darove in davek. Od teh nosačev prinaša vsak kaj drugega.

Stopnišče pa je odkrilo raziskovalcem več tehničnih skrivnosti. Tako so ugotovili, da so stari Perzijci rabili svinec namestu malte. Na nekem mestu je napaka v marmornati plošči onemogočila izvedbo reliefa, zato so to mesto zalili s svincem in v isti kovini dovršili skulpturo. Ena izmed stopnic se je takisto poškodovala, zato so okrušeno mesto skrbno izklesali, ga zamašili z drugim kosom marmorja in vse zalili s svincem.

Kar pa najbolj draži domišljijo pri razvalinah v Perzepolisu, so ogromni obdelani kamni, iz katerih je zgrajena ploščad palače. Med njimi so kosi, visoki več ko dva metra in težki več ko 30 ton. Kakovost kamna kaže, da je bil pripeljan iz velike daljave. Kako so Perzijci prevažali tako velikansko težo? Ameriška odprava je odkrila v bližini kraljevih palač ostanke stavb iz kamene dobe, ni pa našla nikakršnih sledov o poslopjih, ki bi bila iz iste dobe kakor kraljeve palače. Najmlajša poslopja, ki so se dala ugotoviti, segajo daleč nazaj in so stara najmanj 6000 let. Stene teh poslopij so bile zgrajene iz steptane ilovice. —C

V EVROPI PREBIVA ČETRINA ČLOVEŠTVA

Po poslednjih podatkih mednarodne komisije za popis vsega človeštva živi danes v Evropi 506 milijonov ljudi. To se pravi, da stanuje na vsakem kvadratnem kilometru povprečno petdeset ljudi. Od konca svetovne vojne pa do danes se je povečalo število evropskih prebivalcev za nad šestdeset milijonov duš ali za petkratno prebivalstvo Jugoslavije. Evropa je najbolj gosto naseljena celina na svetu. Ker število zemeljskih prebivalcev še ni doseglo dve milijardi (2000 milijonov), stanuje torej v Evropi več kot četrtnina celotnega človeškega rodu. Amerika je na primer za 75% manj gosto naseljena kakor Evropa, a najbolj redko naseljena celina je danes Avstralija, kjer prideta povprečno na en kvadratni kilometer samo dva prebivalca. Po najnovejših podatkih Društva narodov ima Azija danes 1103 milijone prebivalcev, Amerika 200, Afrika 142, Avstralija pa 10.

DOŽIVLJAJI V DŽUNGLI

FRANK BUCK

28. POGLAVJE

NALISPANI »GROF« NAPADE SVOJEGA VARUHA

Rajčica je bila zelo požrešna. Čim je dobila košček rambutana, je nekako zmagovito stopila nanj, izrekla čudodelne besede, ki so prinesle nov košček in tako dalje, dokler ni bila vsa ponujena zaloga v njeni posesti.

Sraka je običajno opazovala to igro iz kota kletke ter skušala doumeti vzrok, zakaj ona nikdar ne dobi slaščice. Dalj ji ga pa nismo zaradi tega, ker se je ta sadež zelo težko dobil in ker tudi ni tvoril neobhodno potrebne sestavine njenega dnevnega jedilnega lista. Kljub temu sraka očitno ni mogla zapopasti, zakaj delamo izjeme. Seveda je imela dovolj veliko spoštovanje do grofove bojne spretnosti, da bi se drznila kar odkrito ukrasti mu del zaloge, ker je rajčica eden najbrezobzirnejših in krepkih borcev v ptičjem svetu.

Glasovni napor »grofa« je očitno zahteval vso njegovo koncentracijo. Podoba je bilo kot bi govornica bila zanj zelo težavna zadeva, in ko je pričel s »Halo kako vmkz...« je moral porabiti vse svoje sposobnosti, če je hotel doseči svoj smoter.

To njegovo osredotočenje vsega svojega bistva je dalo sraki edini izgled, da se polasti koščka rambutana. Svoje oči nepremično uprte na grofa je Gabby potihlo pripravljala od zadaj in se nevidno spustila na žico kletke. Tam se je postavila tako, da ji je položaj omogočal bliskovito nagniti se naprej, kadar bi vsa »grofova« pozornost bila osredotočena na besede. Tedaj je Gabby, kot bi trenil, posegla s kljunom po koščku rambutana med grofovimi nogami.

Sraka je dalj časa uspešno vršila te podvige. Polagoma je postajala vedno drznejša, tako da se me je polastil občutek, da jo bo niena tatvina nekega dne privedla v težave.

Prišel je dan, ko je »grofov« stavek bil v prvih zlogih skoraj popoln in se

mu je še samo v zadnji besedi zatikal. Ta pa je še vedno ostala nerazumljiva mešanica glasov. Stal sem pred njeno kletko po cele ure in jo sokolil s polnim prgiščem rambutama naj ponovi večbo. Tedaj sem že prišel do prepričanja, da je še samo vprašanje časa in potrpežljivosti kdaj bo ptič tolik naučen, da bo povzročil silno senzacijo v Ameriki.

Delil sem rajčici rambutan zelo radodarno, tako da je v kratkem zbrala lepo gomilo sadežev med krepplji.

Tedaj pa je začela zabava. Sraka je postala zelo razburljiva ob pogledu na rastočo kopico rambutana. Sfrifotala je na tla z vrha treh lesenih prečk, ki so bile nameščene v kletki in nato spet odletela nazaj. Slednjič se je odločila, da bi bilo najboljšo poslužiti se stare taktike ter je odletela na stran kletke, kjer je čepel »grof« nad svojim premoženjem ter se tam uklenila s svojimi kreppljci v žico očitno z nekim trdnim sklepom.

V moje največje veselje je »grof« tedaj izustil trikrat zaporedoma »halo kako vam kjgr...« ne da bi se mu zataknilo. Glas sicer ni bil popoln, bil pa je popolnoma razumljiv, ko se je Gabby dala na svoj roparski pohod. Vsa zanešena z uspehom, ki ji je z enim udarcem kljuna prinesel slasten košček, se je sraka pripravljala, da poskuša drugič in je za to izbrala največji rez v kupu.

Toda v naglici, s katero je zgrabila rambutan, ji je plen zdrknil iz kljuna na tla kletke. Ko se je spustila za njim, da bi ga pobrala in potem odletela na srednjo prečko, je privlekla nase »grofovo« pozornost, ki se je sedaj obrnil od mene in se ozrl, kaj se godi okrog njega. Bliskovito je sprevidel položaj ter se pognal na tatu; zletel je nad njega ter se potem z višine vrgel na njegov hrbet. Oba sta se zvalila na tla kletke in se valjala kot kepa nerazločnega perja, pri čemer je sraka hreščeče jav-

kala, ko jo je »grof« pograbil s svojimi ostrimi kremplji.

Navadno zadostuje, če se zakriči na par bojujočih se ptičev. Toda v tem primeru je bilo drugače. Moji klici niso zdali ničesar. Ko sem videl svojo rajčico, kako je z divjaštvom, ki prav nič ni pristojalo članu tako visoke ptičje družbe, ugrezala svoje kremplje vedno globlje v krila nesrečne srake in udarjala besno s svojim kljunom po njeni glavi, sem takoj spoznal, da ima »grof Dobo« morilne namene. Najobičajnejši način, ki se ga rajčica poslužuje, da uniči svojega pernatega sovražnika je namreč ravno ta, da ga krepko zagrabí s kremplji, nato mu pa izkljuje možgane s svojim ostrim kljunom. Hitro sem odprl vrata kletke in odtrgal »grofa« od svoje žrtve.

»Grof« je postal divji, ko je videl, da ga motim pri njegovem obračunu in je udarjal v znak protesta s kljunom po mojih rokah. Moral sem postaviti srako v posebno kletko, kjer se je hitro opomogla od neprijetnega dogodka in kmalu jo je bilo spet čuti, kako je kričala »halo kako vam kaj gre«.

»Grof« pa ni hotel pozabiti zadeve. Kadar je čul Gabby klicati domači poklik, se ga je polastila silna jeza, tako da si je počel puliti perje, ali pa se je zaganjal v mrežo, kjer je stal njegov lzzivajoči sovražnik, kakor da bi sku-

šal priti do njega. Slednjič sem moral premestiti Gabby nazaj na njeno staro mesto v ptičji oddelek, ker »grof« sploh ni mogel več prenesti njene bližine.

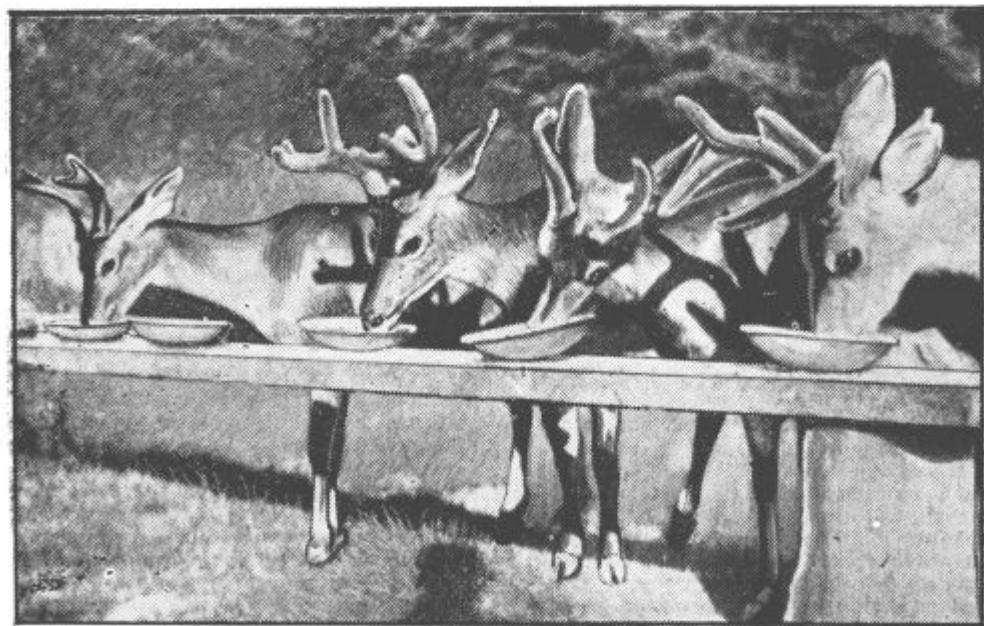
Nato sem znova pričel z delom, ki se je pa žal izkazalo kot brezupen poskus. Postavil sem se pred kletko in začel s ponavljanjem besede »halo«, toda edini uspeh je bil, da sem spravil ptiča v slepo jezo. Pulil si je perje kot tedaj, ko se Gabbyne besede zadnjič zadele ob njegove čute, pri tem pa je dajal od sebe zamolke glasove sovražstva, kakor bi mi hotel jasno pokazati, kaj misli o meni in moji nesmiselni besedi. Poskušal sem tedne, da bi potolažil njegovo jezo in pri tem porabil celo zalogo rambutana, toda vsi moji poskusi so bili zaman. »Grof Dobo« ni in ni hotel več ponoviti osovražene besede »halo«.

Nekaj mesecev kasneje sem izročil »grofa« Anselu Robinsonu, veletrgovcu s ptiči na obalah Tihega morja. Zbirko, ki sem mu jo predal, je vsebovala še več zelo redkih in lepih primerkov rajčice. V naslednji odpošiljki je bila Gabby, namenjena tvrdki Kempfers v Chicagu.

Tako se godi človeku, ki se bavi z zbiranjem ptičev in živali.

DALJE

(COPYRIGHT BY KING FEATURES SYNDICATE)

OB KRMIŠČU V PARKU

ČLOVEK IN DOM

IZBERA POHIŠTVA

Pri nabavljanju stanovanjske opreme se človek marsikdaj ureže. Posebno odkar se je oblika pohištva tako zelo izpremenila. Kdor si nanovo opremlja dom, hoče imeti vse moderno, to ga zmoti, da ne izbira z razumom. Ne preudari, ali je vse, kar je moderno, tudi res praktično in njemu potrebno. Pri vsakdanji rabi nas marsikateri predmet razočara. Na primer široka moderna couch-zofa, brez katere se nam

Žrtev preširoke couch-zofe

je zdelo, da kar ne bomo mogli izhajati. Zdela se nam je krasna, nad vse praktična in nujno potrebna, bodisi pripravljena za posteljo ali da posadimo na mehko ljubi obisk, pred katerim se hočemo postaviti z njo. In kljub temu, ali morda baš zaradi tega, da smo izdali zanjo skoraj toliko, kolikor bi nas stali dve postelji s peresni-

Primerna couch za sedenje

mi vložki in žimnicami vred, nas ta razočara najprej.

Marsikdaj smo zvečer tako razpoloženi, da bi najrajši položili trudno telo takoj v mehko, belo postlano posteljo, pa moramo našo dragoceno couch-zofa, ki je še gorka od pravkar odišlega gosta, šele postiljati. Rjuhe, odeje in blazine privlečemo od nekod iz skritih kotov, kamor smo jih zjutraj zravnali in skrili, včasih tudi v naglici kar stlačili. Trudni spreminjamo couch

v posteljo, pri tem pa opazimo, da je posteljina zatoхла, ker ni dobro prezračena. Slabe volje ležemo k počitku in sanjamo o stari, mehki, zaradi temeljitega prezračanja duhteči postelji, ki je že od jutra nedotaknjena in pripravljena sprejeti nas v svoje belo naročje.

Pa tudi pri sedenju nas couch razočara. Ako je široka, imamo v nji sicer udobno posteljo, ni pa udobna za sedenje. Le poglejte plašnega kavalirja, kako sedi na nji,

Udoben naslanjač za kramljanje

drži se pokonci in leseno kakor lutka, ker ne doseže naslonila. Če je couch pripravna za sedenje, tedaj ne odgovarja za posteljo, ker je preozka.

Prav tako je z modernimi naslanjači. Široki, nizki, a predvsem dragi. Pa se marsikateri pogumni gost rajši presede na navadni stol, kakor da bi se mučil in potil na tem moderno skonstruiranem ne-

Miza in stol v pravem razmerju

stvoru današnje opreme. Onemogoča mu normalno držo telesa, pred vsem nog, ker so ti naslanjači čisto prenizki. Če je naslanjač pripraven za lastnika, ki je majhne zavaljene postave, se dolgokraki, suhi striček prav slabo in nerodno počuti v njem in ne ve, kam bi z nogami. Prav pri izbiri naslanjačev moramo biti zelo oprezni, da ne vzamemo prenizkih, preglobokih, s preveč poševnim hrbtom.

Marsikomu se je že pripetilo, da mu je ljubezniva gospodinja odkazala častno mesto v na videz udobnem naslanjaču ali

na široki couch, na katero je bil potem prilepljen naslednjih 90 minut in se mu je godilo, kakor na skalo priklenjenemu Prometeju. Kmalu je začutil bolečine v križu,

Praktičen naslanjač za odpočitek

bokih in kolenih. Pogovoru ni mogel več slediti, misli so se zapletale, vstal bi in se z užitkom pretegnil, če bi bon ton dovoljeval.

Prenizka miza. Kam s kolena?

Ne obsojamo zato niti couch-zofe, niti modernih naslanjačev, z mirnim srcem pa lahko sodimo, da po svoji konstrukciji in obežnosti couch, ne glede na njeno visoko ceno, nikakor ne izpolnjuje tega, kar na videz obeta. Couch ne bo nikoli izpodrinila stare, dobre postelje. Njena glorijska bo šla mimo in polagoma se bo spet uveljavila

Previsoka miza, stol prenizek

spodobna zofe naših babic, upajmo, brez kvačkanih varovalk.

Čeprav hoče moderna arhitektura tudi mizam dati svojo posebno noto, se vendar redkeje zgodi, da bi pri nabavi mize na-

sedli. Primerna visokost mize je 75—78 cm. Višina stola pri taki mizi 47 cm. Ni prijetno obedovati pri nizki mizi, ob kateri je pot od krožnika v usta dolga, kakor čas od božiča do pusta, niti ne ob visoki, ob kateri se nam brada malodane dotika krožnika in moramo roke držati nenormalno visoko. Nizke, male mizice so pripravne za serviranje čaja, ker jih lahko predstavljamo, kjer jih potrebujemo, k divanau ali naslanjačem.

Pri izbiri pohištva bodimo tedaj previdni! Pretehtajmo praktično vrednost posameznih delov opreme in ne pustimo se zavesti od hipnega navdušenja za vse, kar je trenutno moderno, saj pohištva ne moremo menjavati vsakih par let. I. D.

MODERNA ŽENSKA IN SPORT

SPORTNICA, ŽENA, MATI IN GOSPODINJA

Nemška avtomobilistinja Lota Bahr, ki je imela v svoji panogi že mnogo lepih uspehov in odnesla pri hudih konkurencah na daljave in vztrajnostnih vožnjah ter dirkah preko Alp številne prve nagrade, pravi:

Ženska je za sport, kajti sport ustvarja ženske krepke, praktične in samostojne ter jih nauči disciplino.

Ali pa pretirani sport, kot so n. pr. utrudljive dolge avtomobilske ture, niso za žensko preveč naporne in ni posledica tega, da se prekmalu postarajo?

Če govorim o sebi, moram takšno spremembo zanikati. Avtomobilske konkurence me niti najmanj ne utrujajo, temveč celo osvežijo. Ko sem pričakovala zadnje dete, sem do zadnjega vozila najnapornejše proge. Nekaj ur pred veselim dogodkom sem starejšega dečka z avtomobilom odpeljala v šolo. Imela sem vtis, da je bilo tako dobro obema, meni in najmlajšemu.

Kako pa se dajo združiti treningi in večkratne odsotnosti z doma z dolžnostmi, ki jih imate kot gospodinja, žena in mati?

Pred vsem moram reči, da dolgo nisem z doma nikoli. Osebej sem naučila, da gre takrat vse tako kot bi bila doma. Sicer pa mora vsaka gospodinja hišne posle organizirati tako, da nikjer ne zastajajo niti tedaj, če je nekaj dni odsotna.

Kaj pa pravi mož?

Mož me je sam spravil v avtomobil; ker je bil svoje dni letalec, razume, zakaj sem se navdušila za sport. Pred leti mi je podaril prvi avtomobil in me sam nagovarjal, naj grem tekmovat.

Zdi se, da ste rešili problem sportnice, žene, matere in gospodinjne?

Meni tudi, ne da bi se hvalila. Smatram, da ga slično lahko reši vsaka ženska, če ima dobro voljo in zna razdeliti čas in delo.

lat

PISAR PROTI KAČAM

Prizor iz Afrike

Mnoge ujede, zlasti one, ki ne letajo bogve kako imenitno, se hranijo s plazilci, gaščericami in kačami. Ker pa niso odporne za njih pik — kakor se je doslej napak verjelo — znajo ropne ptice dobro izbirati svoj plen in se rajše ogibljejo nevarnih strupanic. Kadar jih napadajo, se morejo zanašati, kakor ihnevmon (kuni podobna zver iz rodu cibetovk), samo na spretnost svojih umikov in odskokov, čeprav jih kolikor toliko štiti skoro po vsem životu gosto perje.

tako tudi vrat in rep. Spričo teh znakov mu pravijo Nemci poleg Sekretär še Stelzengeier ali Kranichgeier, a zbog svoje okretnosti velja Sudancem za »vražjega konja«. O njem si na vasovanju pripovedujejo grozljive zgodbe. Hodi in teka od sile naglo ter se vzdrži v zraku po cele ure, nalik štoklji.

Treba ga je videti pri njegovem najljubšem boju, kako izrablja darove svojega posebnega čudnega ustroja. Pri letu se malone dotika tal, pleše, se ogiblje, sijajno

PISAR IN ZAGOVORNIK KAČ

Ako jih nasprotnik rani, hudo bolujejo in celo poginejo, kakor so pokazali glupi poskusi z gadi na kanjah. Med ptiči, ki pokončajo dosti kač, naj omenim mehikanskega »pocestnega tekača« (angl. road-runner, franc. coureur de route), ki ga menda nima dr. B. Zarnik v svojem spisu »O bojih v živalstvu«.

Pravi bojni stroj proti opasnim plazilcem pa je afriški orol, imenovan »pisar« zaradi čopa, ki je podoben peresu za ušesom, v znanstvu: *gypogeranus serpentarius*. Telo mu je vitko, noge nenavadno dolge, prav

odskakuje, kakor pristen borilec. Burski lovec je nedavno opisal kot očividec pisarjevo borbo z mambo, spadajočo med najstrašnejše kače v Afriki. Ptič je moško korčičil s svojimi hoduljami po skalnatem svetu in hrustal martinčke, ki jih je tamkaj mrgolelo. Zdajci pa je na mah odskočil nad meter visoko. Pred njim se je vzpela mamba, mahaje z glavo na desno in levo, pripravljena na dvoboj. Ptič se je siksakasto umaknil. Plazilka pa šine proti njemu s tolikšno naglico, »da je njena glava podobna kamenčku, vrženem proti ptičevim pr-

sim«. A vselej se udarec odbije na perotnici, iztegnjeni za ščit. Skoraj pa kača spremeni svoj napad, urno se suče okoli svojega nasprotnika, ki skuša nadzirati njeno kretanje. Ko je videti trudna, jo ptič preskakuje sem ter tja, jo na ta način zbeiga in ji malone igraje zadaja sunke z ostrimi kremplji. Naposled mamba obleži iztegnjena, vsa upehana, »podobna cevi za škropiltev«. Tedaj pa jo zatiralec njenega plemena pograbi in se dvigne z njo. Brž ko pa se ga kača hoče oviti — druge obrambe namreč nima več — jo pisar izpusti, potlej jo zopet bliskoma popade. Po nekaj padcih je plazilec omamljen, ako ne mrtev, in »gadji orek« ga po načrtu obere. Vse to je trajalo manj časa, nego ga je treba za ta prepis. (k)

ZA MISLEČE GLAVE

21

Jožica in koprena

(PONATIS ZABRANJEN)

Metka in Jožica sta bili hčeri inženjerja Klepetca pa sta bili, kakor se pri maloglavih družinah pogosto vidi, zelo navezani druga na drugo. Delili sta veselje in gorje in vsaka je natanko vedela za vse velike in majhne tajnosti druge. Le nekaj je 18-letno Metko zmerom jezilo, namreč, da je sestra Jožica, ki ji je bilo šele 15 let in ki je morala še vsak dan v šolo, kazala preveč zanimanja za vse tiste drobne lepote pripomočke, ki se spodobijo samo za »doraščene mlade dame«. Za te reči je imela Jožica toliko smisla, da je Metki zadnji čas večkrat na nerazumljiv način izginilo zdaj dišeče milo, drugikrat spet bleščeča igla, svilen šal ali kaj podobnega. Vse te reči so se seveda kasneje na prav tako tajinstven način spet pojavile in kakor je Jožica trdila, »popolnoma same od sebe«.

Danes je škrtat spet nekaj odnesel. Metka se je pravkar oblekla za zimski sprehod in je že stopila v sobo, da bi si nadela še klobuček, pritrjen s kopreno. Glej ga spaka, prelepe koprene nenadoma ni nikjer. Natanko ve, da jo je bila prejšnji večer položila na mizo ob oknu, pa se z vprašujočimi očmi ozira okrog sebe. Nikjer je ne more iztakniti. Seveda, gotovo je imela spet Jožica prste vmes, si misli, pa pokliče sestrico. »Jožica, kje je moja koprena?« — »še ne sanja se mi«, se začudi sestra, »jaz je gotovo nimam.« »Seveda, če praviš, da si jo položila na mizo ob oknu, potem jo je gotovo odnesel preprih na ulico.« Metka se zagleda v Jožico, nekaj časa pomišlja, potlej pa vzdihne: »Ah, Jožica, da so ti vse moje reči toliko všeč, da mi jih moraš zmerom pobrati, to me že zdavnaj nič več ne jezi. Toda gospodična drugošolka povej mi no, kakšen red iz fizike pa si imela v zadnjem spričevalu?«

Jožica postane rdeča kakor kuhan rak.

Zdaj se je bila izdala.

Ali veste na kakšen način?

22

Ponesrečeno sušenje perila

(PONATIS ZABRANJEN)

Gospa Kurnikova je razobesila perilo na vrtu. Sonce se smeje z jasnega neba in tudi gospa se smeje ob misli, kako kmalu in lepo se ji bo perilo posušilo.

Z vremenom se človek nikoli ne sme skušati. Kar iznenada se nebo potemni in vlije se ploha. Gospa Kurnikova in hči hitro pobereta perilo in vrv ter oboje odneseta v

kuhinjo. Tukaj napneta še mokro vrv med dvema nasproti si stoječima omarama ter še enkrat razobesita perilo. Čez nekaj časa zasliši gospa Kurnikova za seboj silen ropot in ko se ozre, vidi ležati obe omari na tleh in perilo na umazanem podu. »Za kriščevo voljo!« zakriči prestrašena gospa Kurnikova. »To grdobijo je pa gotovo storil naš pes!« — »Kaj pa misliš mama«, se vmeša hči, ki je pritekla na materino vpitje. »Pes vendar ni mogel biti, saj so bila vendar vrata v kuhinjo ves čas zaprta!«

Gospa Kurnikova res ne more razumeti, kako se je mogla zgoditi ta neprijetna reč. Ako bi bila nekoliko boljša opazovalka narave, kakor jih je gotovo dosti med našimi čitatelji, bi gotovo zlahka rešila uganko.

Rešitev k št. 19

(Jutranja molitev pod piramidami)

Kakor znano, so obrnjeni muslimani pri molitvi z obrazom proti Mekki. Jutranje sonce za piramidami vzhaja seveda na vzhodu in ker leži tudi Meka vzhodno od piramid, bi morala biti naravno tudi molilca obrnjena naravnost proti soncu, ne pa tako kakor na sliki, kjer gledata proti severu.

Rešitev k št. 20

(Ura bije pet)

Odgovor gostov pri trgovskem svetniku Skobcu je bil napačen. Ako potrebuje ura za pet udarcev 5 sekund, potem ne napravi 10 udarcev v desetih sekundah, ampak potrebuje nekoliko več časa, ker je treba upoštevati tudi vmesne presledke med posameznimi udarci.

Na 5 udarcev pridejo štirje vmesni presledki, tako da mine med dvema udarcoma pet četrtn celotnega časa, to je eno in eno četrtno sekunde.

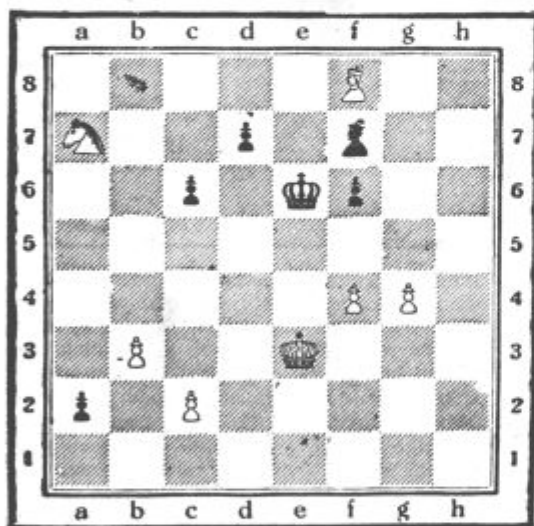
Med 10 udarci je pa devet takšnih presledkov, tako da potrebuje ura za 10 udarcev devetkrat po eno in eno četrtno sekunde, kar znese enajst in eno četrtno sekunde — ne pa 10 sekund.

PROBLEM 29

F. Fischer

Prvi natisk

Beli na potezi dobi

Rešitev problema 28

1... Sd5-c7, 2. d4-d5, Ta8-g8 (f8), 3. d5, Kh8-g8, 3. Sd6-c8, Ta8:c8, 4. d5-d6 in dobi.

A.

1... Sd5-c7, 2. d4-d5, Ta8-g8 (f8), 3. Sd6-e8, T:e8 (ali a), 4. d5-d6 in dobi.

(a)

3... Sc7:e8, 4. d7-d8D in dobi. (Črni mora žrtvovati konja za d-kmeta. Beli z lahkoto dobi b-kmeta. Črni potem ne more več dolgo preprečevati, da ne bi beli svojega g-kmeta zamenjal za črnega f-

kmeta, ali da ne bi beli po h7-h6 vdrl na g6.)

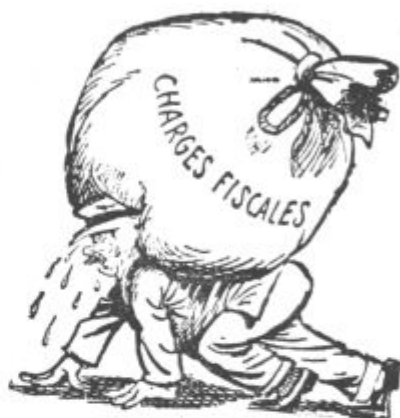
B.

1... Ta8-d8, 2. Sd6-f7+, Kh8-g8, 3. Sf7-d8, Sd5-c7 (e7, b4, f4), 4. d4-d5 in dobi.

C.

1... Sd5-b4 (f4), 2. d4-d5 in dobi.

KARIKATURA

VISOKI DAVKI

Človek se razvija...

...spet v četveronožca.

(»San Francisco Chronicle«)

ALI ŽE VESTE

Da je ledveni del hrbtenice v razmerju s prsnim delom pri ženski višji kakor pri moškem, da sta tudi položaj reber in oblika prsnega koša pri ženski bolj kegijasta?

da obsega po Berneckeju srce moškega 290/310 cm, pri ženski pa samo 260/280 cm.

da znaša temu odgovarjajoča moč mišic, merjena po pritisku roke, pri moškem povprečno 83.1 kg, pri ženski pa 50.5 kg % (po Queteletu)?

da tehtajo pljuča po Vierordtu pri moškem 984 gramov in pri ženski 875 gramov?

Po dr. Michaelisu —st—